

א (א) ואלה שמות • וי"ו זו מחוברת למעלה שאמר וירא יוסף לאפרים בני שלשים ונו' • ואלה שמות • פרש"י נמשלו לכוכבים שמוציאן במספר ומכניסן במספר שאלמר המוציא במספר זבאם ונו' ואל"ה היכן מנינו שמכניסן במספר אל"ה י"ל מדקאמר בשם יקרא ש"מ בהכנסה קאמר : ואלה שמות • חזר ומנאן לומר שכולן באו מזרים ומתו עס : הבאים מזרימה • היה לו לכתוב אשר באו אל"ה מתוך האכזריות שהיו מזרים עושים להם אחר מיתת יוסף היו נראים להם בכל יום כאלו הם באים עכשיו ולא ראו אותם מעולם : את יעקב • עם יעקב : איש וציוה • איש ואשרו כדכתיב מלמד נשי בני יעקב לפי שהיה יעקב יודע בהם במזרים שהם שקופי זמה והיה ירא שמה ילמדו בניו ממעשיהם והשיאם קודם שירדו למזרים :

(ב) ראובן שמעון • הזכיר כאן בני הגבירות לפני בני השפחות לפיכך הקדים כאן בנימן לרן ונפתלי וגד ואשר ומ"מ מזכיר הגדול לפני הקטן כסדר הולדותם :

(ה) ירך יעקב • דרך ארץ ונטיעות שהכתוב מזכיר מקום הקבוץ לאבד המוליד ובלשון משנה אין אשה מתקנאה אל"ה בדרך חבירה ובמקום אחר לקח את הרגלים כי גם הם קרובים לו כדכתיב לא עשה את רגליו : וי"אי ירך יעקב • הוא לא היה ממנין השבעים : שבעים נפש • לספר נפלאותיו של הקב"ה נכתב מקרא זה ששבעים נפש ירדו אבותינו במזרים ובמאחיים ועשר שנים שעמדו עס כתרבו לששים רבוא גבורים לצד מוקפים ונשים ונף : ויוסף היה במזרים • באחרים כתיב הבאים מזרימה אבל זה לא היה עמהם אל"ה היה עס לפני זבאם והוא מן המין לכך הוא אומר ויוסף היה במזרים : (ו) וכל הדור ההוא' בין ישראל בין גוים כדכתיב ויוסף מלך חדש על מזרים אשר לא ידע את יוסף : (ז) ובני ישראל' פרו וישראו • לקיים מה שאמר הקב"ה אל תירא מרדה מזרימה כי לגוי גדול אשימך עס : וחמלא הארץ אותם כמו • מהם • פירוש נתמלאה הארץ מהם שהרי מינת אותם מגורת את כדכתיב ארוח ואת בניו ומנינו את משמש בלשון מן בצאתי את העיר • חלה את רגליו : (ח) ויקם מלך • י"מ מדלא כתיב מיתת במלך ש"מ שהוא עזמו היה שהיה כבר אל"ה שנחחדשו נזירותיו ומהו ויקם שקם על ישראל כאויב שנאמר לאור יקום רוצח כי קמו בני עדי שקר : (ט) ויאמר אל עמו • הוא התחיל בעשה החלה אמרינן בפ"ק דטוטה שלשה היו באותה ע"ה וקא חשיב בלעם ואל"ה היאך האריך ימים מקודם שנולד בנו עד מלחמת מדין בשנת ה' ללאתם מארץ מזרים שהרי אמרינן בחלק כתוב בפנקסים דבלעם בר תלחין ותלת שנין הוא בלעם חנירא כד קטליה פנתם לליססאל אל"ה י"ל תרי בלעם הוו וזה אביו של אביו ונכדו נקרא בלעם על עס זקנו וי"מ שלשה היו בצוטה ע"ה לזנות בנות מואב : (י) והיה כי הקראנה מלחמה • לשון מקרה ומאורע כמו והקראנה אומי כאלם ומנינו לשון רבים אלל יחיד גבי מלחמה וזי תבאו מלחמה בארצכם ובמקום אחר הוא אומר ידה יחיד השלחנה פי' כשהקראנה מלחמות שונאים • ד"ה

לשון קאר הוא כאליו נכתב כי הקראנה קורות מלחמה וכמוהו וברוב יועלים תקום שהרי כאליו נכתב וברך ברכה ולא אשיכנה : ונוסף גם הוא על שונאינו • בחולה קללתו על חבירו • ד"ה יתחבר על שונאינו וברך ועלת מן הארץ בעל חרתו : (יא) למען צבולותם • לשון מיעוט תשמע כמו אם תענה את בנותי כלומר שימעטו לשמש מפתח צביל צבולותם וכל זה לקיים וענו אותם וכן אמרו רבותינו ואת ענינו זו פרישות דרך ארץ : (יב) כן ירבה וכן יפרוץ • שכן אמר לו הקב"ה אל תירא מרדה מזרימה כי לגוי גדול אשימך עס : (יד) ובכל עבודה צדה • לתרום ולקדור לזמור ולנצור : את כל עבודתם • עם כל עבודתם אשר עבדו עמהם בתוך העיר בפרך : (טו) שפרה • פועה • י"מ הרבה מילדות היו במזרים שהרי שמים אלו לא היו מספיקות מזון לס' רבוא אל"ה שמים אלו היו שרות על כולן : וראיתן על האבנים • סימן מסר להם הבן פניו למשה והבחן פניה למעלה כדרך תשמיש : אם בן הוא והמיתן אוחו • כשראה שלא הועיל להם עניו צבולותם כדכתיב וכאשר ישנו אוחו כן ירבה ונו' אז ילחך להם גד להמית הבנים שדרכם להלחם כי היו יראים מן המלחמה כדכתיב ונלחם בנו : ואם בת היא וחיה • אין דרך אשה להלחם : (כ) ויושב אלהים למילות • ממאי מוירב העם מאד ולא נחשדו הן על שפיות דמים וממה שלא היה לפרעה לב להרע להם אמר בלבו שתי מילות הן אינן יכולות להספיק לילד כל הגשים של עס רב כזה בודאי לא יבדו : כן הוא בערס תבא אליהן המילדת וילדו : (כא) ויעש להם • בהרבה מקומות מנינו לשון זכר גבי נקבה וי"ל אלהים את מקום אביהן ויהן לי ויבואו הרועים ויגרשוהו ועוד הרבה : בתים • אלו בתים שבניו של אדם נקראו בית מי שד"ה בלע"ז כמו שמנינו בדוד והגיד לך כי בית יעשה לך ונו' והקיימות את בניך אחריו ונו' והכיבוהו את ממלכתו אף כלאן נתן להם בתים והולך ומפסד כיצ' • ד"ה ויעש להם פרעה בתים לעמוד עם ולא יהיו זוות מהם וזהו להולך עס העבדיות בשעה לידתן להשליך היאורה הזכרים : (כב) לכל עמו • כיון שראה שלא עשו המילדות כאשר דבר אליהן עשה כל עמו ממזיך עליהם היינו וילו פרעה לכל עמו כסבור שלא יהיו יכולין להיות נשמים מכולם : היארה חשליכוהו • לפי שראו אנשגוניי פרעה שעזיר עב אחד ללקות במים וחשבו הם להפוך הגזרה על ישראל' לכך אמרו היאורה חשליכוהו • היארה חשליכוהו וכל הבת תחיון • ראו באנשגוניות שלהן שאין עתידין לשנות רק זכרים וכן היה כי אבי המלחמה שרדפו אחריהם עשב :

ב (א) וילך איש • אמר רבי יהודה בר בינאי מהו וילך שהלך בע"ה בתי ת"א עמרם גדול הדור היה כיון שראה את גזרת פרעה גרש את אש"ז עמדו כולם וגרשו נשותיהן אמרה לו מרים אבא גזרתי קשה משל פרעה שפרעה לא נזר אל"ה על הזכרים ואתה נזר על הזכרים ועל הנקבות פרעה לא נזר אל"ה בעולם היא ואתה נזר בעולם הזה ובעולם הבא והלך עמרם והחזיר

והחזיר את אשתו והחזירו כולם את נשותיהן • ולפי הפסוק מעשה זה לפני גורת פרעה היה שהרי נולדו להם אהרן ומרים קודם לכן אלא משבא לפסוק מה שאירע להם בשעת גזירה מנגינת החמיל לספר גם מתחלה נשואיהם : (ב) והראו אותה כי טוב הוא • לפי שגולד משה מהול לששה חדשים היתה בו אם נמרו בו סימני שעריו ופטריו וידעה בו שהוא בן קיימא כמו ששינו ציבמות ולכן והצפנהו שלשה ירחים עד סוף השנה חדשים שהוא זמן לידות רוב הנשים וכשאלו לבדקה לסוף השנה אמר להם נשל היה והשלכתינו היאורה זהו לפי הפסוק ד"א כי טוב הוא כי יפה הוא כי טוב הוא • ד"א כי טוב הוא נולד מהול ולפי שכתוב בו כי טוב על שגולד מהול נהגו העם לומר הודו לה' כי טוב על המילה • והצפנהו שלשה ירחים • כיגד כמו שאמרו רבותינו ז"ל בשבועה באלד נולד משה והצפינו כ"ג ימים בארד וניסן • ואייר וששה בסיון גאלמו השלשה ירחים ואז נחננו בסוף על שפת היאור והיום שהיה עמיד לקבל בו את התורה הגין עליו : והצפנהו שלשה ירחים • אע"פ שאמרו היום נולד מושיען של ישראל מ"מ לא נחבטלה גורת סן ירבה והיו משליכין כל הזכרים ליאור • ולא יכלה עוד הצפינו • פרש"י היא ילדנו לששה חדשים ויום אחד והם בדקו אחריו לקוף הששה יו"מ"ה הא אמריקן בסושה דהות מחטבנא ביה תלת ירחי קודם שהחזירה אלא י"ל בדקו אחריו לסוף ג' חדשים משהחזירה שהם ע' חדשים משנתעברא אמונו שיודעים היו יולדה לשבעה יולדה למקוטעים והוא נולד לסוף ג' חדשים מן החזרה לכך לא יכלה עוד הצפינו רק ג' חדשים : תיבת גומא • לפי שדומה הוא לסוף ששלק בו : והחמרה • ה"א רפה : בחמרה • מפנים ובזפת מבחון ואילו היה החומר מבחון המים היו ממחין אותו : וחשם בדוף • כדי שלא תראה שם התיבה משום דגומא וסוף מין אחד העל ודעתה לגנבו משם אלא שהקדימתי בת פרעה: על שפת היאור • לא יכלה להכנס ביאור להצפינו יפה מכל שדדיו רק מלד • שפת הגור • ולכן ראתה בת פרעה שהיתה רוחלת בתוך היאור אבל נעזותיה בהולכות על שפת היאור לא יכלו לראותה : (ד) לרחון על היאור • לרחון ביאור דוגמא על שדה הארץ יחשב • על חרבץ חמים • על הבתים אשר יאכלו אותו בהם : ונערותיה • הוכיחן כאלו לפי שעתיד לומר ותשלח את אמתה שהיא אמת מן הנערות : הולכות • פרש"י למות וכן הוא אומר היה אכזי הולך למוח כדאיתא בפרק קמא דטועה בא גבריאל והבטן בקרקע לפי שמיחו בה בבת פרעה בר מן חדא דשייר לה דלאו אורח ארעא דבת מלכא למיקם לחודה סיינו ותשלח את אמתה שפחתה שהרי האל"ף נקודה בחסף פת"ח : (ו) והפזח והראהו • מי הוא שראתה את הילד ועדיין לא ידעה בו אם זכר או נקבה שתיבת ילד משמע סתם ודעה בו אם זכר או נקבה והנה נער בוכה • ד"א והנה נער בוכה ראזה אהרן בוכה שאחיו היה לסיכך ותאמר מילדי העברים זה אמרו רבותינו קרי ליה ילד וקרי ליה נער מלמד שעשה לו אמו צושה נערים בתיבה : (ז) מן העבריות • כי מזרית לא

תיק את בן ישראל : (ח) ותלך העלמה • קרי לה עלמה על : שהעלמה שהיא אחותו : (ט) היליני • י"מ לשון הולכה על משקל היליני הניקי : והניקוה לי • תקי"ף בחירק : (י) ותקרא שמו משה • כדברי רבותינו שנתגיירה והיתה לזמדה לשון הקדש על שם האם שנמשה מן המים להזכיר כי מן העברים הוא ולכן אינו מזכר בכל התורה אלא על שם זה • ד"א נת פרעה לא היתה יודעת לשון הקדש אלא כך פשוטו של מקרא ותקרא יוכבד את שמו משה ותאמר לה בת פרעה מהו לשון משה והגידה היא לה שהוא לשון המשכה ואז אמרה בת פרעה יפה קראתו כן כי מן המים משיתיהו • משה משיי אין כתיב כאן אלא משה לומר כשם שמשיתיהו כן יהיה הוא מושה אחרים פי' יהיה מושה ישראל ממזרים : (יב) ויך את המצרי • מלא בו חטא משפט מות לכן נח שהיה מאים את אשתו של זה דכתיב ודבק באשהו ולא באשת חבירו ולא היה נרדף התראה כדקפא לן מהיך מת על האשה וגו' : ויפמנהו בחול • שהיה שם לזורך הבניין : (יד) מי שמך לאיש • עדיין לא באה לכלל האשים ואתה בוי לבקש להיות שר ופופט : (טו) ולכהן מדין שבע בנות יתירו ראש כומרים של מדין היה וכי לא היה לו בן לרעות את זאבו אלא שפירש לו מנעבות כוכבים ונדושו בני עירו ולא מלא רועה לכרהחוקק לבנותיו לרעו' את זאבו : (כ) למה עזבתן • פרש"י שהמים עולים לקראתו שהרי לשון דלה דלה לנו לשון עליה וגבסות : (כא) ויתן את נפורה • למה נקרא שמה נפורה שרצהה כשפיר לקרוא למשה • ד"א היתה יפה ומאירה כבקר דמחרגמינן אפרא ואומר באה הצפירה ויפסוד מהר הנולד : (כב) ותהי לא נאמר למד שהיתה בחורה והריון אין יוכבד בה : ויקרא את שמו גרשום • מתוך קו הדין היה לו לקרוא לבנו הראשון על שם האם שהאילו הקב"ה מחרב פרעה ולא הזכיר את האם אלא על שם בנו • הקטן שהוא אליעזר אלא י"ל לא היתה ההלה מחובת צפינו כל זמן שמלך מצרים חי שהרי לעולם יהיה ירא ממנו • כל מקום שחוקק וכשאלמר לו הקב"ה כי מחו כל האנשים המבקשים את נפשך כלומר מלך מצרים אז הזכיר חשיבות האם מיד באורה זמן כשנולד לו בן שני כדכתיב ויהי בדרך צמלון וגו' שנעש על שלא מל אליעזר בנו שגולד באותו פרק • ד"א כשנולד גרשום עדיין היה משה חדש במקומו ונחשב כבר והיה ירא להזכיר מפני מה ברח ממזרים שן יגרסהו חומו אבל אחר שנתיישב לא הקפיד : (כג) ויהי בימים הרבים ההם • כשארכו הימים שעברו ד' מאות שנה מזמן ברית בין הנצחיים וכסבורין שעבר קץ השעבוד : הרבים ההם • צעה נרה נקראים רבים ונעת שמהה נקראים מעטים כדכתיב והיו בעיניו כימים אחרים באהבחו אותה פי' מאחר שעברו לא היה כל השעבוד נחשב רק למעט : וימת מלך מצרים • קדם הקדוש ברוך הוא וסמית מלך מצרים ואחר כך ויאמר ה' אל משה במדין לך טוב מצרים כי מצו כל האנשים המבקשים את נפשך סן יאמר משה איך אלך ושמע פרעה והרגני כדכתיב ויבסק

ויבקש להרוג את משה דבלאו הכי הוה משחמים דכתיב מי אנכי כי אלך אל פרעה ואומר לא איש דברים אנכי ואומר שלח נא ביד השלח: ויאמחו בני ישראל. וידעו היו שהעל עליהם שעבוד של ד' מאות שנה אבל סבורים היו שהתחילו מצרית בין הבחורים ולפיכך ויאמחו ועל ידי כך מהרו בני אפרים לנאח והם לא התחילו אלא משולד יחזק. ד"א כל זמן שאורו מלך מי היו מפניו שמה כשימות זה יתבטלו גזרותיו מעלינו שכן מנהג כשמלך מת מיד מתירין כל החבובין שבכל עיר ועיר וכשמת זה לא נתבטלו גזירותיו אמרו מעתה אין לדבר סוף לפיכך ויאמחו: (כב) את נאקתם. מחמת יוגשי פרעה כדכתיב בצמור ואת נעקתם שמשתי מפני נוגשו: ויזכור אלהים את צריתו. שאמר וגם את הגוי אשר יעבדו וגו' וישלם זמן השעבוד של ד' מאות שנה משולד יחזק שנאמר לאברהם בצרית בין הבחורים: (בז) וירא אלהים את בני ישראל. נתן לב להסתכל בצרת שעבודם לדוגמא ראה אהה אומר אלי ורתיתי את הדם: וידע אלהים. לשון ידוע הדע פני לאך הבין לבו ורחמיו לדעת צרתו. ד"א וירא אלהים את בני ישראל מה שהיו עושים להם בגלוי וידע אלהים מה שהיו עושים להם בסתר וכן אמרו רבותינו וירא את ענינו זו פרישות דרך ארץ כמה שנאמר וידע אלהים שדבר זה לא ידע איש בחברו רק הקדוש ברוך הוא שהסתרותו שלו:

ויבקש להרוג את משה דבלאו הכי הוה משחמים דכתיב מי אנכי כי אלך אל פרעה ואומר לא איש דברים אנכי ואומר שלח נא ביד השלח: ויאמחו בני ישראל. וידעו היו שהעל עליהם שעבוד של ד' מאות שנה אבל סבורים היו שהתחילו מצרית בין הבחורים ולפיכך ויאמחו ועל ידי כך מהרו בני אפרים לנאח והם לא התחילו אלא משולד יחזק. ד"א כל זמן שאורו מלך מי היו מפניו שמה כשימות זה יתבטלו גזרותיו מעלינו שכן מנהג כשמלך מת מיד מתירין כל החבובין שבכל עיר ועיר וכשמת זה לא נתבטלו גזירותיו אמרו מעתה אין לדבר סוף לפיכך ויאמחו: (כב) את נאקתם. מחמת יוגשי פרעה כדכתיב בצמור ואת נעקתם שמשתי מפני נוגשו: ויזכור אלהים את צריתו. שאמר וגם את הגוי אשר יעבדו וגו' וישלם זמן השעבוד של ד' מאות שנה משולד יחזק שנאמר לאברהם בצרית בין הבחורים: (בז) וירא אלהים את בני ישראל. נתן לב להסתכל בצרת שעבודם לדוגמא ראה אהה אומר אלי ורתיתי את הדם: וידע אלהים. לשון ידוע הדע פני לאך הבין לבו ורחמיו לדעת צרתו. ד"א וירא אלהים את בני ישראל מה שהיו עושים להם בגלוי וידע אלהים מה שהיו עושים להם בסתר וכן אמרו רבותינו וירא את ענינו זו פרישות דרך ארץ כמה שנאמר וידע אלהים שדבר זה לא ידע איש בחברו רק הקדוש ברוך הוא שהסתרותו שלו:

א) אחר המדבר. שם מזוי דשא מרעה בהמות: חורבה. הוא קרוב למזרים מהלך ג' ימים כמה שנאמר ולכה נא דרך שלשת ימים במדבר ונקרא הר סיני על שם מעשה הסנה: בלצת אש. שהיה רגיל בכך כדי שלא יתבהל כשיבא לסיני מן האש והבדקים: (ב) מתוך הסנה. י"מ מפני שכולו מזה ואין יכולת לתרום בו שריוף פסל: והסנה אינו אוכל. אהת כנגד מזרים ישראל כי באויר נמשל לאש וישראל לטמר וכמו שהאש לא היה בוער את הסנה כך לא יוכל האויב לבלות את ישראל: (ג) מדוע לא יבער הסנה. מקרא חסר הוא מדוע אינו אוכל. לא יבער הסנה בתמיה וכי לא רואה אני שהסנה בוער באש: (ד) כי סר לראות. כל מליצת סר אש יש אחריו מ"ס פירושו לשון הרחקה כמו סורו ממני ואם אחריו אל"ף או למ"ד פי' לשון קירוב כמו סורה אלי: (ה) של נעליך. השלך נעליך מנזרה כי ישל ויתך וגשל גויים רבים: מעל רגליך. כי פעמים הוא דורס וצמקום פנופות ועי' שגם אותו של יד נקרא נעל סתם כדכתיב שלך איש נעלו והרגמו נרחק יד ימיניה הוצרך לומר כאן מעל רגליך וכן אמרו רבותינו לא יכנס אדם להר בצית ועלו בגללו כי זה מורא מקדש: כי המקום אשר אהה עומד וגו'. כל מקום שהמלא שכינה מקדמה בו לדבר אל נביאו כמו כאן שקדמה בסנה וגבי יהושע וגבי מתן תורה שם תמלא המקום מקודש אבל בשאר מקומות שגלה עליהם כמו שמיניו בהרבה נביאים אין המקום מקודש: (ו) אנכי אלהי אביך גלה לו שאביו מת ולכך כתיב אלהי אביך שהי אין

ולכל יד החזקה ואמרינו אלו ע' מכות עדיין לא יתן
 אהכם ללאם אבל כשאלה ידי והיכתי את מזרים במכת
 בזורים אחרי כן ישלח אתכם: (בא) לא תלכו ריקס •
 כי הם יעניקו לכם מנ' מינים כסף והבז ושאלות לקיים
 יאלו ברכוש גדול דוגמת הענקת עבד זאן גרן ויקב: (בב)
 ושאלה אשה • במחנה גמורה כמו שאל ממני
 ואחנה וגו' • שהרי אתן את חן העם הזה בעיני
 מזרים: ושאלה אשה • אף הזכרים שאלו אלא שדבר
 הכתוב בזהו שהנשים רגילות לשאל חכש'טין יותר
 מן האנשים וכמו כן הזכיר הכתוב מכשפה בשביל
 הרגילות: כלי כסף וכלי זהב ושאלות • לכבוד
 העג שחמונו לי במדבר: ונלחם את מזרים • בשכר
 שעבוד עבודה פרך:

וגו' • פרש'י מי הם דתן ואבירם חיים היו וגו'
 לומר שומין היו אין לומר שהרי כתוב בפ'שח קרח
 העיני האנשים הם חוקר אין להם בעים אין לומר
 שהרי כתוב ונשיהם וצנייהם ואפס מאורעים היו אין
 לומר שהרי במחנה ישראל היו כדכתוב העלו מסגיב
 למשכן קרח דתן ואבירם על כרחך עניינם היו ולפי
 הפשט כל האנשים קרובי המזרי שהרגת: (ב) ויקח
 משה את אשתו ואת בניו • על ידי שהיו הבנים
 קטנים ועדיין צרכין לאמן והשיב הוא האם תחלה
 ואחר כך הילדים בחיקה אבל גבי יעקב שהיו הבנים
 גדולים כתיב את בניו תחלה ואחר כך את נשיו:
 וישב ארצה מזרים • הוא לבדו שהרי מיד שפגש
 הקב"ה במשה נמול אליעזר והניחם משה שם והלך לו
 משה נושם עד מזרים וכשנתרפא אליעזר ממילחו
 שבה לצורה ושני בניה אל אביה: את משה האלמים •
 עדיין לא נקרא המשה על שמו של משה לפי שעד
 אורו זמן לא עשה בו נס: (בא) ראה כל המופתים
 וגו' • חז"ק • הרי מהשלשה אותות הכתובות לעיל לא
 מצינו שפעשה לפני פרעה רק אחד וסי לתנין:
 ואני אחזק את לבו • אין לומר שהקב"ה מחזיק ומקשה
 הלבבות לבלי שוב אליו אם ירלו לשוב אלא הכי
 קאמר אני אחזק את לבו שלא ימות מחוך מורא ולא
 ירך לבבו מחוך פחד עד שישתלמו כל המכות וכן
 חפרש ואני אקשה את לב פרעה וראיה לדבר כי אזה
 שלחתי את ידי ואלך אחרת וגו' • (בב) בני בכורי ישראל •
 כל האומות בני הם אבל ישראל חביבין לפני יותר
 מכלן והם הנכבד בהם עלו במחשבה להבראות קודם
 שום אומה • ד"א בני בכורי ישראל מאתי היה הדבר
 שקייס יעקב את הבכורה מעשו אחיו ונחמה לו ועד
 שלא נבחר אהרן לכהונה היתה עבודה בבכורות לפיכך
 אחר שלא את בני ועבדתי לפי שהוא בכור: (בג) ואם
 מאן אזה שלח הנה אבי הורג את בך בכורך ימדה
 כנגד מדה כאן פרש"י היא מכה אחרונה וכו' והוא
 שחומר באיוב וכו' • הכי גרסינן ולא גרסינן והוא
 שאמר איוב דהא איוב לא אמרו אלא אליהו: (בר) ויהי
 בדרך צמלון • פסוק זה ראוי להיות דבוק אל ויקח
 משה את אשתו ואת בניו כמו שלם ישלם שדינו להיות
 דבוק אל חמשה ביקר ישלם חתה השור אלא ע"י
 שמסר לו את דבריו בשעת המסע השאק בינתיים:
 ויפגשו • לשון אפגשם כדוב שכול: ויבקש המיתו •
 רש"ב'ג לומר לפינוק שנאמר כי חזן דמים אהה לי
 לא וראה איזה הוא קרוי חזן או משה או הציטוק •
 הו לומר הציטוק • ד"א ויבקש המיתו למשה שהרי
 היה לו למול את בניו ולהיותו עם אמו וללכת לבדו
 ובחזון בשליחותו של מקום והוא הלך לאם לרגל אשתו
 ובניו שהולין עמו: ויבקש המיתו • פרש"י ומפני מה
 נעטם לפי שנתעסק במלון חמלה • וא"ת היה לו למשם
 רבינו להודות בניולה חמלה שהרי יש בה כרת ובהליכת
 מזרים • לא הו רק עשה אלא יש לומר אין הכרת
 מושל על הזב אלא על הערל עמנו כדכתוב וערל יצר
 אשר לא ימול בשר ערלנו ונכרתה וגו' ולפיכך נכרת
 בה ונתעסק במלון חמלה ועל ידי שנתרשל בה ויבקש
 המיתו

ד (א) ולא ישמעו בקולי • ואם האמר והלא הבטיחו
 הקב"ה ושמעו לקולך אלא על הזקנים אמר
 לו הקב"ה ושמעו לקולך ולא על שאר העם: (ב) מזה
 בידך • מה זה קרי: (ג) והאמינו לקול האות האחרון •
 כי מי יכול לרפוא כנגד רעמ' רק הקב"ה ויראו כאן
 שתרפא: (ד) והיו לדם ביבשת • ולא יחזרו לקדמותן
 ובזאת ידעו כי מאת הקב"ה הוא כי כל דבר שנעשה
 ע"י כשוף חוזר לקדמותו והללו יהיו לדם: (ו) כי
 אדני • באל"ף דל"ת: לא איש דברים אנכי • מקרא
 חסר הוא והכי קאמר כי ה' כבר מתמול שלשום מאז
 דברך אל עבדך דברתי לך לא איש דברים אנכי ואם
 באת לפרש דברים ככהנן היאך תפרשנו לא איש
 דברים אנכי מתמול שלשום הרי אם לא היה איש
 דברים מאתמול כ"ס משלשום והיה לו לכתוב למפרע
 לא איש דברים אנכי מאז דברך אל עבדך ולא משלשום
 ולא מאתמול: גם מאז דברך אל עבדך • שלא תאמר
 מיום שדברת אלי למדתי לדבר נחות: כי כד פה •
 לפי שברחתי ממזרים בקסותי ועכשו בן שמונים שנה
 אנכי וכבר שכחתי לשון מזרי אבל אהרן לא זו משם
 ויודע לשונם: (יא) מי שם פה לאדם • כשאי בורא
 את האדם אני הוא השם לו פה ולשון כ"ס שיש כי כח
 לתקן כוונת פיה וכונן לשון לדבר נחות: אלם •
 כנגד מי שם פה: פקח • השילו הכתוב בין חרש
 לעור לפי שהוא נוטל על ש"סם כמד"א פקוח אונים
 ולא ישמע לפקוח עינים עורות: או עור • פרש"י מי
 עשאו עורים כשברחת ולא ראוי חז"ק • שהרי כתוב לעיל
 וישמע פרעה פירש"י מסרו לקוסט'יר להרגו ולא שלטה
 בו החרב: (יב) עם פיה • שירפא את פיה לדבר נחות
 וכשראה משה שלא הועילו דבריו ואמתלאותיו הכתובות
 למעלה גלה הדבר שאין רצונו לעשות השליחות שלא ליטול
 הגדולה לפני אחיו ואמר שלא נא ביד מי שתרצה לשלוח
 חזן ממני עד וימר אף ה' במשה וגו' עד כי דבר ידבר
 הוא בשמחה יקבל לעשות שליחותי ולדבר בשמי מה
 שלא עשית אהה: (יד) ויראך ושמה בלבו • שזכית
 לנבואה ולא יקנא בך מיד וילך משה וגו': (יג) ויאמר
 בי אדני • באל"ף דל"ת: (יד) וישב אל יתר חותנו:
 מן המדבר להביא לו נאזו שלא היה יודע מתי ישוב:
 (יז) ויאמר ה' אל משה במדין • אחרי שאמר לו
 במדבר חזר ואמר לו במדין: כי ממו כל האנשים

המיו: (כה) ותקח נפורה וגו' . על ידי החלשות
שנפל על משה לא יכול למולו עד שנולה הדבר לאשרו
והיא מלחה: זר * איחל חריף * כמו חרבות נורים *
ד"א זר לשון אבן כמו כשמיר חוק מזור שהרי בדרכ
היתה ובקחה לקחה מה שמלחה: ותגע לרגליו * של
הילד זו המילה כמו לא עשה את רגליו * זריך לסרס
את המקרא * ותקח נפורה זר ותגע הזר לרגליו של
ילד ותכרות את ערלת בנה * ד"א השליכה המילה
לרגליו של מלאך להיות במקום קרבן והועיל וכן מנינו
בגדעון ומנוח שהקריבו קרבן לפני המלאך * ד"א לרגליו
של משה כי בדם המנוח יסחלק לו הנגף כמו שמינינו
במזרים שדם הפסח לא היה טוחן המשחית לבא:
ותאמר אל משה כי חתן דמים אתה לי * בשבילי מה
שבקש המלאך להרגך הוא בשביל שמתחנת בי שאני
מדינית ואתה עברי ואין אני ראוי לך: (כו) וירף
ממו * המלאך אחר שנימול אז הבינה שעל המילה היה
ואמרה חתן דמים למולות מה שהיה משה חתן של דמים
סיינו למולות בשביל מילת בנו ולכך לא אמרה למולות
אלא לאחר וירף ממו * ד"א ותאמר על בנה כי חתן
דמים אתה לי היא קראה לבנה חתן דמים ביום
מולתו על שם המנוח וכן הסי' אתה בני חתן של
דמים אתה לי שהרי המלאך שופך את דמי בעלי:
חתן דמים למולות * מה שקראתי לבני חתן דמים היינו
בשביל המולות וכל זמן שהיה בבית חמיו לא נעש לפי
שלא היה בידו ספק לעשות בשביל חמיו שהיה מעבד
כדאיחא בהגזול שבקש המלאך להמיתו במלון בשביל
בנו בכורו שעדיין לא מל ודבר זה גרם לבן בנו להיות
עובד עבודת כוכבים ולפיכך הקדים המלאך להרוג
את משה מיד ותקח נפורה זר לפי שעל ידה היה
העובד מ"מ סכרת רוב העולם נופה שעל בנה הקטן
שבטי בניה אמרה כי חתן דמים אתה לי אבל אין
משיבין של האדה ואם האמר הרי לעיל גבי ולכהן
מדין פרש"י שפירש מעבודת כוכבים אלא כ"ל לאו
דווקא מעבודת כוכבים האמר אלא שלא יהא נימול
ויהא כנר חושב: כי חתן המים אתה לי * לפי שפרש"י
דמים כמו שופך דמים כמוזא איש הדמים וזריך לסרס
המקרא כי דמים חתן אתה לי כלומר הורג חתני
אתה לי: (כו) ויפגשהו וישק לו * ה"ה חסד ואמת
נפגשו חסד זה אהרן דכתיב חומך ואורוך לאיש
חסידך אמת זה משה כדכתיב בכל ביתי נאמן הוא
זדק ושלוש גסקו זדק זה משה כדכתיב זדקת ה' עשה
ושלוש זה אהרן כדכתיב בשלוש ובמיסור הלך אחי:
(כז) ויגד משה לאהרן * הגיד לו כל אשר קרה
ושהביא אשמו במלון ראשון ואמר לו אהרן על הראשונים
אנו מנטערים ויש לנו לומר אחרי דברי רבותינו שמשם
שלא לה שפגשו לבית אביה: (ל) וישע האחות *
מהנש ומידו ומיהמים:

ד (א) ואחר באו משה ואהרן * זה שיסד הפייס יכנס
הבא בזמנה ואלה לבד באתרונה ויזק הולדת
אח פרעה היה: ויחוגו לי * ויזבחו לי לשון אסרו חג
בעבודתים: (ג) ויאמרו אלהי העברים * אלה אמרת
לא ידעתי את ה' אותם שאמרנו אלהי העברים אלהי

אבותם של אלו ויש לו דין עליהם כי הוא אלהיהם והם
עבדיו ועמו: פן יפגענו איני ואחס * אני אם נבטל
מאותו ואחס אם תכבשו בני יהיה לכם חסרון יותר *
ד"א פן יפגענו עצמינו לבד ונמלאת מפסיד הכל מעבד
לך שאלך ונשוב שממות ונפסיד הכל: בדבר או בחרב *
כאן עשה משה מותו של הקב"ה להחיות בפרעה
בתחלה במכת צבורות כמו שפרש"י גבי הנה אנכי
הורג את בך בצורך: (ד) לכו לסבלוהיכם * העטם
מפני מה זכו שבטיו של לוי להיות חפשי משעבוד מזרים
כששעבדו מזרים בישראל מתחלה היה פרעה משעבד
עצמו עמהם כדי שיהאמרו במלאכה כדדרשין בספר
צפה כך בלכותה שעה נזכר שבטו של לוי מה שזוהו יעקב
בשעת פטירתו שלא יאשרו לוי לפי שהיה עתיד לשאת
את ארון הקודש ולא רצה לשעבד את עצמו ולא
הכריחם פרעה פיוס ההוא והלאה הוקבע להיות
משעבדו כל מי ששיעבד עצמו ועוד נמצא בלגדה אברהם
מסר כל קבלת התורה ליצחק ויצחק ליעקב ויעקב ללוי
ולוי ורשו הושיבו ישיבות במזרים ולפי שלא היו
יודעים שום מלאכה ולא נסו בה רק בתורה היה כל
ועסקיהם לא נשתעבדו במזרים: (ז) לא האספון * אל"ף
לא קרי: (ח) ואל ישעו בדברי שקר * לשון רפיון כמו
השע ממני * שעו מני פי' אל יפסו ידיהם מן המלאכה
בשביל דברי שקר שאומרים להם משה ואהרן:
(יב) ויפן העם בכל ארץ מצרים * לפי שהיו המזריים
עתידין ללקות ושמא יאמרו עם הארץ מפני מה אנו
לוקים מה פשענו בהם לכן נחן הקב"ה בלב פרעה
לעשות נזיו זה והיו בני ישראל מקוששים קש ובאין
ומזבטין ומכין אותן חפילו השפחות והעבדים ולכך
לקו כולם: קש להבין * במקום התבין ילקטו קש לעשות
ממנו המלאכה כמו והחמר היתה להם לחומר:
(יד) גם המול * עשה משה האותות לעיני העם ולא
יחדעסקו במלאכתם * גם היום * שצאו משה ואהרן
אל פרעה: (יז) ויראו שוטרי בני ישראל אותם ברע *
השוטרים ראו את עצמם ברע שהרי מקודם לכן לא
מנינו שדחקו מזריים לשנות המנהג ועכשו הוכו ועוד
שפרעה אמר להם ותבין לא יתן לכם: אותם * עצמם
כמו והשיאו אותם עון אשמה: (כא) בהשחטם את
ריחנו * גריחם בנו פרעה ועבדיו: וישך משה אל ה'
אל המקום שהיה מדבר עמו שם: (כב) ויאמר אלני *
באל"ף דל"ט: למה הרעות * ולמה זה שלחתי * וכי
לא היה משה יודע שלא ישלח פרעה בך עד שיעשה
כל האותות הרי כבר נאמר לו ואני ידעתי כי לא
יתן אחכם מלך מצרים להלך וגו' אלא כזר היה משה
לכל הפחות יתחיל פרעה להקל העול בדברי הראשונים
לפיכך אמר ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך וגו'
והכל לא הולת את עמך ואתה אמרתי וחרד להצילו
והקדוש ברוך הוא השיבו עמה הראה מכאן
ואילך כשאחיל להכות מצרים אז יקילו מעליהם
השעבוד:

ך (א) כי ביד חזקה שלי ישלחה ולא ביד חזקה שלו
יגרשם ולא כמו שפייסוהו ללכת דרך שלבת ימים
לזכות

לזנות ולשזב אחר כך לעבודתו וכן הוא אומר כשלוה
כלה נרש יגרש ואמר ותחוק מזרים על העם :

נשלם סידרא דפרשת שמות

פרשת וארא

(ג) **וארא** אל אברהם אני ה' . אף על פי שאמרתי
ואתה יהיה לו לאלהים לא לעיני יראה
אמרתי שהרי אני ה' כלומר אני לבדי היראה פרש"י
נאמן לשלם שכר טוב וכו' אני ה' נאמן ליפרע ואם
תאמר מאי משמע דשם זה מסתבר נאמן לשלם שכר
טוב ונאמן ליפרע יותר משאר שמותיו של הקב"ה אלא
מדכתיב שם זה בלשון הויה כמו שפי' בפרשת שמות
משמע יהיה חי וקיים לעולם בלי חלה וזינדו לשלם כל
צריה גמולה כל זמן ש'רעה: ושמי ה' לא נודעתי
להם . פרש"י לא הודעתי אין כתיב כאן וכו' עד אחר
שלא נאמר ושמי ה' לא שאלו לי וא"ת לא הודיעם
שכך שמו וכו' כלומר וא"ת עוד יתישב המדרש וגם
בחרת קאי שפרש"י וכשצא אברהם לקבור וכו' עד ולא
הרהרו אחר מדוהי וכן הסי' וא"ת כשצברתי עמם
לחם להם את הארץ לא הודעתי להם כשמי המיוחד
דמשמעת לחם צהבוחווי ולא נדברתי בו עמהם כשם
שעשיתי עמך ואף על פי כן לא הרהרו אחרי אלא
בדיבור בעלמא האמינו לי ועכשיו תפרש לא נודעתי
כמו לא הודעתי תשובה לדבר הרי בתחלה פשנולה
לאברהם אומר אני ה' ומאחר שהודיעם שמו המיוחד
וצו היה מדבר עמוס מה להם להרהר אחריו ומה
היה לו להקב"ה להשהיח בהם . ע"א ואם האמר לא
הודיעם שכך שמו כלומר אף על פי שלא נאמר
ושמי ה' לא שאלו לי תתישב הדקשה והכי קאמר הרבה
פעמים נגליתי עליהם באל שדי ולא הודעתים שמי
המיוחד ואף על פי כן לא שאלו לי מה שמך שמאחר
שלא הודעתים שמי היה להם לשאול מה שמך ואף על
פי כן לא שאלוהו ואתה אמרת מה שמו מה אומר
אליהם תשובה לדבר הרי תחלה כשנולה לאברהם נאמר
אני ה' וגו' ומאחר שהודיע' שכך שמו מה היה להם
לשאול מה שמו שהרי אין דרכו של אדם לישאל מה
שהוא יודע וצמה היה להקב"ה להשהיח בהם ועוד
פרש"י היאך הסמיכה נמשכת בצדדים וכו' כלומר
בשלא ללישאל קמא ניחא שבביל שהצנתי והעמדהי
צריח לתח לזרעם את הארץ בשביל כך גם אני שמעתי
וכו' אבל ללישאל בהרא מה עיני וגם אני שמעתי לוגם
הקיומתי וכי מפני שלא הוחזקו בה האצות צחייהם היה
לו לשמוע את נאקת בני ישראל לכך אני אומר יתישב
המקרא וכו' : (ד) וגם הק'מותי נשבעתי כדמתרגמיני
וישבע וקיים : (ה) ולא שמעו אל משה . נחיראו לשמוע
אל משה מהמת קולו רוח של העבודה הקשה שצוה
אליהם פרעה כגד הכבד העבודה על האנשים ולא ישעו
בדברי שקר של משה וי"ו דומעבודה קשה יהרהר
ותפלה : (יא) ג' דבר אל פרעה . בא עמי והכנס
צעיר ודבר אל פרעה כי אני אלך עמך אבל במקום
אהר שהו' בזמן י'יאה חוק לעיר כתיב לך כגון לך אל

פרעה בצקר הנה יוצא המימה : (יב) הן בני ישראל לא
שמעו אלי' משה לא הרגיש שבקולו רוח לא שמעו ולכך
אמר הן בני ישראל לא שמעו אלי' לכך נאמר ויזוס אל
בני ישראל פידוש כי מקולו רוח לא שמעו וע"כ השיבו
משה להקב"ה בפרשה שניה על כי אני ערל שפתיים לא
השגחתי עד שאמר לו והאין אחיך יהיה נביאך :
(יג) אל משה ואל אהרן : לפיכך דעמו של משה לקח לו
הקב"ה את אהרן אחיו עמוי ד"א ויזוס אל בני ישראל
לדבר אליהם כל מה שכתוב למעל'מחלת סדרה עד לכס
מורשה אני ה' ואחרי כן שילכו אל פרעה וידברו אליו
משמו להוציא את בני ישראל מארץ מצרים: (יח) ובני קהת
עמרם וי'הר וגו' . מה שלא מנה בני משה ובני חזרון
ובני אחימר היינו לפי שלא אירע צם מעשה אבל מנה
בני עמרם לפי שהזכירו בתורה כמה פעמים ובני י'הר
מפני מהלוקת של קרה ובני עוזיאל משום ויקרא משה
אל מישאל ואל אלנפן בני עוזיאל אך בני אחימר הזכירו
בדברי הימים בשביל עלי הכהן : (כ) ויקח עמרם את
יוכבד דוהו . מה שהסכים הקב"ה שי'אל אדם גדול
כמשה מלקוחי' שעמיד להאיר עליהן לפי שאין
מעמידין פרנס על הניבור אלא ח"כ קופה של שר'ים
תלויה לו בצוהרו פן יתגאה על הצבור כמו שמנינו
בדוד : (כג) ויקח אהרן את אלישבע . הזכירה בשביל
כבוד הכהונה : (כד) מנכנת פוטיאל . הזכירה בשביל
כבוד פינחס שלא ניחנה הכהונה לעולם כאן פירש"י
שפטפט בי'רו . פרש"י בסופה זלזל וכגש י'רו ולא
השבו : (כו) הוא אהרן ומשה . היכא דקאי בתולדות
הקדים אהרן למשה כסדר שעלו . הוא משה ואהרן
דקאי אלהוציא בני ישראל הקדים משה לאהרן משום
דהוה מריה דעובדא : (ל) ואיך ישמע אלי' פרעה .
פרעה זו היא עזמה של מעלה הן בני ישראל לא שמעו
אלי' אלא למעלה קצר בדבריו עד שפירש לך אלה ראשי
בית אצוה' לדעת מי הם משה ואהרן המדברים ואח"כ
חוזר וטוה' אותם כדי לכתוב ה'ווי והדברים על הסדר
ולחצר ואהרן אחיך יהיה נביאך על כן אני ערל שפתיים :
¶ (ג) ואני אקשה . פרש"י בחמש מכות ראשונות לא
נאמר ויחוק ה' אלא ויחוק לב פרעה ומה
שכתוב במכת ברד ויחוק לב פרעה אף על פי שהיא
מחמש מכות אחרונות לפי שכתוב אנהריה כי אני
הכבדתי את לבו כלומר החזקתי כבר במכת ברד והרי
הוא כאלוהי כתיב ציה ויחוק ה' את לב פרעה והטעם
כמו שפרש"י מאחר שלא נכיע בחמש ראשונות הקשה
הקב"ה רוחו ולבבו בחמש אחרונות ואם היה פרעה
פוער לישראל לא היה הקב"ה מקבלו עד שיפאה
נצורותיו : (ד) ולא ישמע אליכם פרעה . מקרא זה
אינו להצא שהרי במכת בכורות שמע אלא פי' על
תחלת המכות : (ו) כן עשו . אף על פי שהולכים
על נפשם בדגדג אל פרעה לא נמיטו לעשות שליחותו
של הקב"ה : (ז) הנו לכם מופת . פרש"י אות
להודיעו שיש לך בני ששולח אתכם לך לזון יכולת
וממשלה כדליתא בצאגדה למה נקראו עבודה כוכבים
אליהם רבי יוחי אומר שלא יאה פהחון פה לומר לא
נקראו אליהם שאלו נקראו אליהם היה צהם לך

שבעת ימים א"ב מפני מה אמר לו משה למתי אעתיך
 לך הרי נכרתות הן למחר : (ט) מן הצתים ומן
 החצרות . אבל לא מן התגורים (טז) המשחרות לפי
 שמסרו נפשו למות על מצות הקב"ה כמו שאמרו
 רבותינו חזרו למקום תולדתם חיים : (יב) והיה
 לכנים . הם שקרין פו"ש שדרכם לבא מן העפר
 מקום תולדותם כמו שאר מכות שכל אחת באה
 ממקום תולדותה : (יד) ולא יכלו . שהרי כל העפר
 היה כמים ומאין באים להם כנים וי"מ להוציא את הכנים
 לבעל ולכך נסו לבעלם כי בכך ירגישו הבריות אבל
 להביא אוחס . כמו שעשה אהרן לא נסו שהרי כבר היה
 כל עפר הארץ כנים . ד"א ולא יכלו לא יכלו לעמוד
 איש לפני אחיו מפני הצטפה שהיו מלאים כנים כיוצא בו
 מפני השחין שהיו מלאים שחין . ד"א ולא יכלו לפי
 שכל עפר הארץ היה כנים ולא היו רגליהם נוגעות
 לארץ וכל זמן שרגליהם של מכשף אין נוגעות אין כשופות
 מזליהם : ולא יכלו . אף על פי שבדם וזפרדעים עשו
 כמשה ואהרן ומ"מ לא בעלו בשלישית לא נתן בהם
 כח לא לעשות ולא לבעל כדי שלא יהיו מוחזקין בדבר
 וכשראו שלא יכלו אמרו אזבע אלהים היא ולא עשו
 כשוף ואין הטעם לפי שאין השד שולט בפחות מכשעורה
 דאם כן מפני מה לא יכלו להוציא את הערוב :
 (טז) אזבע אלהים היא . מכת מדינה היא זו דאילו
 על ידיהם של אלו באה גם כך היינו עושים : אזבע
 אלהים היא . לשון נקבה בחיר"ק . ויחזק לב פרעה .
 גם על זאת לא שאלו לו רפואה לפי שלא היה אלא
 בעפר וכליו היו מכוּבדים בכל יום וכן מנהג כל
 הגדולים גם העניים לעולם הן רגילים ואינן
 מושגין . מכה זו הייתה בלא התראה וכן היה הסדר
 בשתים היה מתרה ובשלישית מכה בלא התראה לכיון
 שחטא אדם ושנה נעשה לו כהיתר מה תועלת יש
 בהתראתו מאחר שלא יחזור בו ועוד כי כנים חושך
 שחין שהיו מכות שלישיהם הם מכות הוות ולא ישוב
 באזהרתן ולפיכך שהיו משולשות ר' יהודה היה נוהג
 בהן סימנין דל"ך עד"ש באת"ב רק במכת בזרות
 ששפה עם שלש אחרונות שאין נכון לקבוע תיבה
 בשביל אות אחת . וי"מ נתן בהם סימנין שלא יאמרו
 העולם עקר הוייתן בסדר תהלים ושם אינו המכות
 על הסדר שמונה אותם כאלו : למחר יהיה . שלא
 מאמר מקרה הוא וכן במכת דבר דכתיב ביה וישם ה'
 מועד לאמר : (בא) ונחו לאלהים בארץ . כשראה
 פרעה שהפרש"ה הקב"ה ביו ובין ישראל נהן להם רשות
 לנזות בארץ סן יפגענו הקב"ה בדבר : (בב) ולא
 יסקלטו . לשון ויסקלו באנשים לעומהו דשמעי :
 (ג) דרך שלשת ימים נלך במדבר . שכן ציוס השני
 חנו בחלת המדבר כדכתיב ויסו חלת המדבר ויחנו
 באיחם בק"ה המדבר פירוש בחלת המדבר :
 (בח) ויכד פרעה את לבו גם בצעם הזאת . שהרי ככה
 במכת זפרדעים הכניד לבו פעם אחרת : ב
 (ג) הנה יד ה' הויה . לפי שנתן שקול הדעת
 פתחון פה לבעל דין לחלוק ולומר על מכת השחין
 וברד שלא שמשו רביע החמש : במקף אשר בשדה
 נס

יצחו לשדים לא אלוה מתרגומין דבחין לעשותא דלית
 בסון צרוך : והשך לפני פרעה יהי לחנין . לפני
 פרעה שהיה פרעה מתגאה בעיניו וקורא לו תנין
 כד"א החנין הגדול אמר לו הקב"ה למשה לך אמור
 מה מטה זה נעשה תנין ובלע מסות וסופו לחזור
 ולהיותו עץ יבש אף אחת בולע שנים עשר מסות שבטי
 ישראל וסופך להיות כעץ יבש ומה : יהי לחנין . פרעה
 זו נאמרה כבר בפרשת שמות ראה כל המוסתים אשר
 שמתי בידך ועשיתם לפני פרעה וכשנית כאלו בשביל
 דבר שנחמדש בה ומה החדוש שלא לעשות לפני פרעה
 רק יהי לחנין : (יא) ויקרא גם פרעה . מהו גם
 אפילו התיקנות שבכאן יכולין לעשות כן : (יג) ויחזק
 לב פרעה . כסבור ע"י מכשפות עשה אהרן : כאשר
 דבר ה' . ולא ישמע אליכם פרעה : (טז) הנה יוצא
 המימה . פרש"י לנקביו שהיה עושה עלמו אלהות
 ומשום שהוא מקום עינוך לא כתוב בה אל פרעה דבא
 משמע בה עמי : הנה יוצא המימה . להעלות ילום
 לרגלו ד"א כדרך בני אדם המשכימים בזקר על שפת
 הגנה ורוחנין ממימה הגנה להאיר עיניהם : ד"א הנה
 יוצא המימה לטייל ולזוד שם עופות על ידי גוונין
 שנושא על ידו כאשר מלקט ושה מתאלפו פנוי לדבר
 עמו : (טז) ואמרה אליו . י"מ לפי שהוא יוצא המימה
 במקום סהור ושם הדבר עמו אבל לא בביחו שלא
 להזכיר שם שמים במקום גלולים ופינוך : (יז) בזאת
 חדע . מדה כנגד מדה כנגד שאתרת לא ידעתי את
 ה' פירוש בזאת תתחיל לדע : והנפכו . ה"א
 בסגול : (כ) ויהפכו כל המים אשר ביאור לדם . לא
 נעשה היאור דם כי אם לפי שעה ומד מתה הדנה
 מחמת הדם והא"ב חזר היאור לקדמותו ומה שכתוב
 ולא יכלו מזרים לשחות ממימי היאור לא מפני שהיה
 דם שלא מזינו שבקשו להסיר המכה אלא משום והדנה
 אשר ביאור מתה ויבאש היאור וראיה לדבר ויעשו כן
 המרפומים ואם לא חזר היאור לקדמותו היאך יכולין
 לעשות כן וי"מ המכה ששמה רביע חמש במים הנראים
 לבריות והמרפומים עסקו בזהו שנתח הקרקע וראיה
 לדבר ויחפרו כל מזרים סביבות היאור כי אוחן מים
 לא נהפכו לדם רק מימי היאור : (כא) וזכה ובעמך .
 כן קרי :

ד (א) נסה את ידך . להראות שעל ידך תבא המכה
 שמיד שחטה את ידך תחול המכה : (ב) ותעל
 הזפרדע . משמע אפילו רבים דוגמ' ויסר מעלינו את
 הגחש : (ג) בלטיהם . פרש"י בלשם שאומרים אותו
 בלש ובחשאי חז"ק . לעיל פירש"י עלמו בלטיהם .
 בלמקיהו וכו' : (ד) התפאר עלי למתי . לעיל קאי
 התפאר עלי למתי תשלח את בני ישראל ואני אעתיך לך
 שיכרתו מיד : (ו) ויאמר למחר . אני אשלחם לדרכם .
 ד"א ויאמר למחר כמו שפירש"י שיכרתו למחר פרעה
 חשב בלבו שבעשה שאמר לו משה התפאר עלי הגיע זמן
 הכרתה הזפרדעים לפיכך נסחו והאריך לו הזמן עד
 למחר אמר עבשיו אחזיק משה בדאי : (ז) ולעמך .
 המ"ס בשו"א הסביר נותנה שמכה זו לא ששמה רביע
 החדש ואח"ל יום ששי למכה היה והמכה הייתה משמשת

החלומות שהלחטת מן הערוב על יד רועים לא יוכלו לעמוד בחזקת מכה זו: (ד) והפלה בזה"ש: (ו) וימת כל מקנה מזרים כלומר כל המה היה ממקנה מזרים ואין לומר שכל מקנה מזרים מה שהרי כתיב ומקנה בני ישראל לא מה אחד וכתיב במכת ברד הירא את דבר ה' היום את מקנהו אל הבתים: (ז) וישלח פרעה ויסה לא מה לפי שאמר משה והפלה ה' בין מקנה וגו': ויכבד את לבו. כאן לא שייך שישראל רפואה דמי שמה מה ומי שחי חי: (ח) מלא חפניכם. דבר זה לא היה מספיק לכל מזרים לפיכך י"ל מעללו בא השחין ולא מתולדות האש אלא שאין הקב"ה רוצה לטנות מנהג העולם ועושה כענין במקצת הנהגה: מלא חפניכם פיה. רמץ ריקול"ט בלע"ז מגזרת נופח באש פה: וזרקו משה השמימה בהרבה מקומות נקרא האויר שמים ומן האויר נחלק ונופל על כולם: (ט) לאבק. הלמ"ד בשו"א והאל"ף בקמ"ץ: (י) באדם ובבהמה. פירש"י והירא את דבר ה' היום את מקנהו אל הבתים זהו לשון פירש"י ואינו הספוק: (יב) ולא שמע אליהם. כסבור אצבעושות אלו מתרפאות כשאר אצבעושות של מכה: (יד) את כל מנפותי. פירש"י למדנו מכאן שמכת בכורות שקולה וכו' הם נמתי האדמה והאילנות שמהרו לבקר והכס הברד. ד"א את כל מנפותי כמה מיני חבלות אש וברד אבני אלגזים גפריית שלג קיפור: אל לבך. שאף לבו של אדם נשבר עליו למשחר מאד: אל לבך. הבית בשו"א: (טז) ולמען ספר שמי בכל הארץ. מדה כנגד מדה אמרת לא ידעתי את ה' חוץ שהתעורר להודיע שמי בכל הארץ: (יז) עודך מסמולל. משתנה בעלמך שיש לך כח לעכבם לשון סולו לרוכב בערכות: למן היום הוסדה. ה"ה"א רפה: (יח) ועתה שלח העו וגו'. מה שלא הזהיר משה את פרעה במכת דבר לומר שלח העו את מקנך כמו שעשה במכת ברד י"ל פירש לך העו את מקנך והירא את דבר ה' בקלה וממנה תבין שנאמר כן בחמורה. ד"א מה שלא הורה בו על הדבר לפי שהדבר לא היה רק על הבהמות והברד הכה אדם ובהמה: (כא) ואשר לא שם לבו וגו'. גם לשאינם יראים היה מקנה ע"י מקנ' שלא הוציאם ביום הדבר: (כב) וקח נתן קולות. הוא והסקליטין שלו: וההלך אש ארצה. ממה שנאמר ואש מהלקחת יודעים אנו שיש אש באותה מכה לא אמר כך אלא בשביל האש ששנתה מנהגה שדרכה לעלות למעלה: (כד) ויהי ברד ואש מהלקחת. לאחר שמכיה לוקחו האש וטורפו: (כו) ה' הדיק. בכל המכות לא אמר פרעה ה' הדיק אלא במכת ברד בלבד ולמה נאמר אלא אדם שהוא רוצה להלחם עם חבירו ולרצחו פהאום הוא בא עליו והורגו והוא אמר לפרעה שלח העו את מקנך וגו': (כז) קולות אלהים. מודה היה שהיה אלהים ובשביל שלא אמר שם המיוחד בא משה נאמרו ואמר מפני ה' אלהיו פירוש האלהים הוא ה' לבדו ולא תמצא בכל התורה שהזכירו שום אדם בראיון טענה מן ה' אלהים מה תתן לי במה אדע אתה

החלומה אל תשחה עמך ונחלתך שהרי כולם כתובים באל"ף דל"ת: (כט) כאלתי את העיר. לפי שאמר למעלה אשר ימנא בשדה יורד עליהם הברד עכשיו בעת המכה שלא יאמרו ירא הוא לאת צעזעור הברד אמר כאלתי את העיר אפרוה כפי ולא אירא מן הברד. ד"א כאלתי מאהר לבא אל העיר אפרוה כפי בתוך העיר וכן הוא אומר וינא משה מעם פרעה את העיר וגו'. ד"א לפי הפסע מכת ברד נכרת בשדה יורד מבעיר לכך אמר כאלתי את העיר וארצה בשדה השחתת הברד ואחפלה לפי האורך: (ל) ידעתי כי פרס תשלחו אותנו תיראון כלומר עליכם יראה ופחד גדול יותר משל עכשו. ד"א ידעתי כי פרס תיראון עדיין אינכם יראים שהרי האמה והכוסמת לא נכו ועדיין יש לכם לאכול: (לא) נוכחה. לשון ברות כמו ויהי ידיו אמונה ועיניו קמה בנות צעדה: כי השעורה אביז. מה שלא שחף הכתוב פשתה ושעורה באביזות כמו ששחף חמה וכוסמת באפילות לפי שהפשתה בין שמרעה בכיר בין שמרעה באפל לעולם הוא נבעול מה שאין בשאר עשבים לכך כתיב הפשתה לבדה אבל חמה וכוסמת אם נורעו יחד גדלים הן בענין אחד: והפשתה נבעול. משמע אם לא היחה נבעול לא היחה לוקה. חז"ק. שהרי כתיב ואת כל עשב השדה הכס הברד: (לב) והחטה והכוסמת לא נוכו. לפי שעתיד לומר ואכל את יתר הפליטה הנשארת לכם מן הברד ויש פתחון פה לחלוק ולומר הרי כבר נאמר ואת כל עשב השדה הכה הברד לכך קדם ולמדך שלא תחסה והכוסמת לא נוכו כי אפילות הם שמה של שבר הברד אכלה הברד מקלקל את הקשה והארצה אוכל את הרך: כי אפילות הם. לשון אוסל שהיו עוד בארץ ולא נראו: (לד) כי חדל המטר. שלא הביטו משה רק בקולות וברד אמר עכשיו משה בדאי הוא ולפיכך ויוסף לחטוא: ויכבד לבו הוא ועבדיו. אמרו אין הקב"ה מביא מכה פעם שניה. ד"א לפי שאמר למעלה ה' הדיק וגו' משמע שלא היה בלבד לחטוא ולעכבם ועכשו כשנתחרם כתיב ביה ויוסף לחטוא: הוא ועבדיו. לא מנינו לשון זה במקום אחר אלא לפי שאמר למעלה ואתה ועבדיך נקם ליה הכא כדאמר ויוסף לחטוא לפי שאמר למעלה חטאתי הפעם כן דרכם של רשעים כשהם בצרה וקנעים עברה הצרה חוזרין לקלקלם ולשעבר היחה הצרה עליהם כדכתיב הירא את דבר ה' וגו' ועכשו כשעברו היסורין בעמו בהם: (לח) כאשר דבר ה'. ולא יתן אחכם מלך מזרים להלך. ביד משה. בנבואה שנאמרה למשה וכן כל ביד משה:

חסלת פרשת וארא

סדר בא

י (א) בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו. בכל המכות לא מנינו לשון זה רק עכשיו אלא לפי שאמר פרעה ה' הדיק ואני ועמי הרשעים ואח"כ כתב ויוסף לחטוא הוא ועבדיו הולכך

הולך לומר כן כי אני הכבדתי וגו' כלומר אל התמה
 אם הוסיפו לחפוז אחר שאמר ה' הנדק שהרי אני
 הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו : (ב) החעלתי .
 כל תיבה דוגמא זו כשיש בה תי"ו היא לשון חזק ולעג
 וכשהיא בלא תי"ו היא לשון מעטה : (ג) ויבא משה
 ואהרן . מה שלא הזכיר בשאר מכות שבלו עליהם
 שהרי אין צריך שגלו לכל שאהרן היה עמו בכל
 דבריו ומה שהזכירו כאן לפי שעתיד לומר שנחגרשו
 שניהם כדכתיב ויושב את משה ואת אהרן : לענות
 מפני . לפי שאתה מהגאה על יתר הפלטה הנשארת
 לכם מן הכרד : כה אמר וגו' . כמה נבואות ומזות לא
 נחפרת היכן אמר הקב"ה בגון מכת ארבה ובגון כחזות
 היללה ובגון שימו איש חרבו על ירכו לעגל ובגון זאת
 חוקת החורה דפרשת פרה אדומה ובגון זה הדבר אשר
 לזה ה' דפרשת נדרים וכן הרבה שאר נביאים אמרו
 כמה פעמים כה אמר ה' ולא פורש היכן אמרן ב"ה
 ועל זה נאמר מקים דבר עבדו : (ד) הנומח לכם מן
 הגדה . הכרד שבר את כל עץ הגדה ומה שיצמח
 אחרי כן יאכל הארבה : (ז) ויאמרו עבדי פרעה
 אליו . ומה שכתוב למעלה הוא ועבדיו הם אותם
 שהביאו ענה שלא לשלם רק את הנבזים : עד מתי
 יהיה . דבר זה שאחיה מעכבם : הפרס תדע כי אבדה
 מזרים . תמיהה מתקיימת וכי קודם שתשלח אתה
 רוצה לדעת כי אבדה מזרים בשביל עקשנות : (ט) כי
 חג ה' לנו . ודרך להיות כל העף לתג : (י) ראו כי
 רעה . שאתם חושבים לברוח מכל וכל מארצי נגד
 פניכם היא נכרת כשאתם שואלים להולך עמכם כל
 אשר לכם (יא) לנו נא הגברים . והסף יהיו ערבון
 עד שתשובו : ויגש אותם . מה שהמתינו כל כך עד
 שנחגרשו היינו לפי שהשובו ולא היה להם ליספור בלא
 רשות : ויגש אותם . כסבור היה שאין הקב"ה
 מביא מכה פעם שנית : (יב) על ארץ מצרים . מן
 הדיון היה לו לנסות ידו על הים כדי להביא הארבה
 ששם הוא מניו כמו שמצינו למעלה בנפרדים שלא
 נעה ידו על הארץ רק על הנסרות ועל היאורים אלא
 לפי שהיה משה עתיד לנפות ידו פעם אחרת על הים
 לא רצה הקב"ה שיטה ידו עכשו על הים : (יג) רוח
 קדים . הוא רוח מזרח ונקרא כן שממנו תקדים
 השמש לזרוח ומערב נקרא אחר שמשם אחר השמש
 לערוב כדכתיב הן קדם האהל ואיינו חשור ולא אינן
 לו : (יד) ואחריו לא יהיה כן . פרש"י ממין אחד
 כמוהו לא נהיה וכמוהו לא יהיה ואם תאמר הרי כתיב
 בהללים אמר ויבא ארבה וילק אין מספר ויש לומר
 דודאי הרבה מניין היו עם אף בשל משה ומה שפרש"י
 הכא של משה מין אחד היינו בבית אחת ובימי יואל בן
 פתואל מצינו שבלו כל המינין כל אחד ואחד בפני
 עצמו זה אחר זה כדכתיב יתר הגזם אכל הארבה וגו'
 והיינו דקאמר וכמוהו לא נהיה מן העולם מנום
 לחודיה לא נהיה מן העולם וכן מארבה לחודיה
 ומחשיל ומילק : (טו) ותמשך הארץ . מרוב כל שהיה
 מינל : (טז) תאחזי לה . שהוא עושה לי חסד
 להזהירי מדעתי : ולכם . שגרשתי אהכם בצנת פנים

מאת פני : (יש) רוחים חזק מאד . רוח מזרחי
 הביאו כדכתיב נהג רוח קדים ורוח מערב החזירו
 למקומו למזרח : ויחטעו . לשון ולבן תקע את אחיו :
 (כא) ויהי חשך . מכה זו אירעה והיתה פשלה היה
 צריך התראה כדי שלא ירמיו את שלהם : (כב) ויהי
 חשך אפלה . פרש"י גראו ישראל את כליהם והיו
 לומרים אינו צדינו . חז"ק . דהא כתיב ור' נתן את
 חן העם בעיני מצרים וישאלום . ויהי חשך אפלה
 שלשת ימים . ולא קמו איש מתחתיו הרי ו' ימים
 אם כן לא שמשא מכת החשך רביע החדש והכי נמי
 איתא במכילתא אמר רבי לוי יום שביעי ממכת החשך
 היכן היה ומחרץ שגמו הקב"ה למצרים שהיו על הים
 כדכתיב ויהי הענן והחשך למתרגמין והוא עגלא
 וקבלא למצראי וגו' : (כג) היה אור במושבות .
 בארץ גשן אין כתיב כאן כמו במכות אחרות הוא
 שאמרו רבותינו משונה מכה זו מכל האחרות שאילו
 כשהיה ישראל צבית המצרי במצרים היה אור עמו :
 (כד) רק זאנכס ונקרס יוג . לערבון שחשובו :
 (כה) גם אחיה חתן בידיו . להקריב בעדך פרעה לא
 בקש להחפול לפי שהיה עבור שאף במקומו של ישראל
 כמו כן חושך ולא חועיל שום חפלה : (כז) לא אוסיף
 עוד ראות פניך . אבל אחיה תמנע לראות פני וכן
 כתיב כלשאר ראיתם את מצרים וגו' :

יא (א) עוד נגע אחד . פרש"י פרעה זה נאמר
 לו למשה בעמדו לפני פרעה שהרי כשיצא
 מלפניו לא הוסיף משה ראות פניו אך חזק לכרך היה
 כמו שמצינו הנה יולא המימה ונמשך במדרש הגביהו
 הקב"ה למעלה מעשרה ספחים ונמשך כך השיב לפרעה
 כחזות היללה : (ב) דבר נא . דבר עכשו באוני
 פרעה כי אין שהוא בדבר מאחר שילכו להם מכל וכל
 אבל במכות שלמפרע אלמלא היו מצרים משאלים להם
 יאמרו להם השב לי את אשר השאלתי לך כשיצאו
 פרעה מסרב ליתן להם רשות לנאת למתיחות :
 וישאלו איש . מה שקיים הקב"ה ואחרי כן יאלו ברוב
 גדול בעיני שאלה ולא בעיני מחנה כדי שיהיו מצריים
 להפנים לרדוף אחריהם וי"מ וישאלו לשון מתנה גמורה
 כמו שאל ממני ואהנה וגו' : מאת רעהו . וכי מצרים
 היו להם רעים וישראל אלא מלמד שאחרי האכות הו
 כרעים ואוהבים ישראל להשחיל להם כליהם : כלי כסף
 וכלי זהב . במקום שהניחו ישראל בתייהם ושדותיהם
 וכליהם שלא יכלו לשאת עמם שהרי היו להם לישראל
 נחלות במצרים כדכתיב ויאחזו בה : (ג) גם האיש
 משה גדול מאד . הוא נתינת פעם לניחול מצרים כמו
 נתינת חן העם והיו ישראל מוניחין ממצריים הרבה
 שנותינן להם בשביל כבודו של משה : ובעיני העם .
 של מצרים : (ד) ויאמר משה . פרש"י פרעה זה נאמר
 לפני פרעה נאמר לו פירש נאמר לו לפרעה מפי
 משה וראיה לדבר דפי ס"ד נאמר למשה מפי הקב"ה
 אחי לי פרש"י כך גבי ויאמר ה' אל משה אלא כן הוא
 שמשא אמרה לו לפרעה מדעתו כמו שאמר אזהרת
 מכת ארבה כדאיתא בפסחים ובילמדנו גבי פרעה
 זו : כחזות היללה . מקים דבר עבדו זה הקב"ה
 שקיים

שקיים דבר משה עבדו שאמר כחזות הלילה : כחזות הלילה . כשיגיע חגי הלילה דוגמת היום אתם יוצאים צהרש האביב כאן נופל לכתוב כ"ף כשיגיע הזמן אבל בשעה מעשה נופל בו לומר בחגי הלילה צב"ח : אני יוצא . הוציא ואינו שומע בקול שלוחי ארד אני צבדודי : (ה) כל צבור . הן צבור לאב הן צבור לאם שצבור פרעה היינו צבור לאב עד צבור השפחה היינו צבור לאם : עד צבור השפחה . חז"ק" על פרש"י שהרי צרוב הפירושים נקט ליה הכא עד צבור השבי ויש שוקלין לעמו על פרש"י צבור השפחה הוא צבור השבי כי השבוייה שפחה היא : עד צבור השפחה . ובחשלוש המכה הוא אומר עד צבור השבי אלא כששמעו הצבורים שאמר משה עד צבור השפחה שמחו ואמרו נלך צבדי ולא נמות שהרי צבור השבי הוא פחות מצבור השפחה אמר הקב"ה אני אמרתי עד צבור השפחה חייסם עוד אסירף להכותם עד צבור השבי . ד"א עד צבור השבי הרי הוא בכלל צבור השפחה שהרי הכביאים אינן נותנין לב אל המליצות רק אל העעמים כי מליצת השקניני נא הנמאני שמור וחזר שוא ושקר לא תחמוט ולא תתאוה טעם אחד הם . ד"א כשאמר משה ומת כל צבור שמחו צבורי השפחה אמרו ועשו לא יהיה חלוק בינינו ובין אדונינו כשראו אדונייהם ששמחו במפלאת אסרו אותם צבור ובאה עליהם המכה בעודם צבור נמאנא בשעת התראה צבור השפחה ובשעת המכה צבור השבי : אשר אחר הרחיס . ובחשלוש המכה הוא אומר צבית הצור אלא הוא כמו שאמרנו ו"מ ששני פסוקים הללו אחד הם שהרי צבור השבי הרי הוא ציור אחר הרחיס כמו שמצינו בשמשון ויהי פוחן צבית האסורים וצבילה יכניסום צבור ושימו הרחיס על פי הצור הרי לך אחר הרחיס כמו צבית הצור : וכל צבור בהמה . פרש"י שהקב"ה נפרע מאומה ואחר כך מאלהיהי . חז"ק"י שהרי בפרשת וארא גבי ובהפכו לרש"י הלכה את יראתם ואחר כך הלכה אותם : (ו) אשר כמוהו לא כהיהו . מצינו לשון זכר גבי ענין נקבה והרים ממנו בקומתו כל אשר יתן ממנו לה' יהיה קדש ובענין אחר זכר ונקבה אל המחנה האחת והכהו והנה רוח גדולה וחזק וי"א דכמוהו לא קאי אצקפה אלא אצילה דכתיב לעיל כחזות הלילה אני יוצא והכי קאמר כמוהו של ארזו לילה לא נהיהה בן זקקה ולא חוסף : (ז) לא יחרץ כלב לשונ . מנהג הכלבים לנכות אחר חזות לפי שהוא משמרתן כדאיחא בצרכות שנייה כלבים נועקים ואלו ישכימו ומקלם בידם ולא ינבחו אחריהם : (ח) ולא ישמע אליכם פרעה . וא"ת הרי מצינו ששמע דכתיב ויקס פרעה לילה ויאמר להם קומו נא וגו' אלא פי' הכי כבד מתחלת הענין צמטתה הסנה ויאמר ה' אל משה לא ישמע פרעה למה למען רבות מופתי ובלנו איאונדי"ים אמש"ה לא ישמע אליכם פרעה . ד"א לא ישמע אליכם פרעה לא היה לו להמתין מכה זו והיה לו להביא שקפה מכולן ועליו לשלוח אתכם שהרי זה התריחם בו מתחלה פן יפגענו בדבר או בחרב ומה שלא ישמע אליכם פרעה עכשו למען רבות

מופתי הוא מכת צבורים עם שאר מכות : (י) אלא כל המופתים האלה . הם חשע מכות האמורות למעלה וכן הוא שהרי בחחלת הענין כתיב ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מזרים להלוך ולא ביד חזקה אבל כשאשלח ידי והכיתי את מזרים בצבוריהם אחרי כן ישלח אתכם :

יב (א) ויאמר ה' אל משה ואל אהרן . פרעה זו נאמרה קודם ארחה של מעלה של מכם צבורים שהרי פרעה זו קודם עשו מראש חודש ואת של מכת צבורים בערב הפסח אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה שלא רצה להפסיק בין סדר התראת כל המכות וגם רצה לפרש על הסדר כל המצות התלויות בחדש ניסן : בחרץ מזרים . לפי שפרעה של מצות היא זו הוצרך לפרש היכן נאמרה כמו שמצינו בשאר מצות מהן צבתי מהן צבאל מועד ומתן בערבות מואב : לאמר . נא ואמור להם מיד : (ב) החדש הזה . החדש נקרא חדש וירח צבביל חודש אור הירח : הזה . זה ניסן שהרי כשהוא אומר חג האסיף תקופת השנה וחג האסיף צבאלת השנה לא וראה איוה חדש שיש בו חג האסיף ותקופת השנה שהנהה יוצאה זו וקריו שביעי כדפרש בפרשת אמור אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה צבאפסח את צבואת הארץ וגו' אין אלה מוצא אלא חדש השרי ולאחר שלמדת שביעי הוא השרי ניסן יהיה ראשון ואף על פי שאין ראיה לדבר זכר לדבר בחדש הראשון הוא חדש ניסן : הזה . נתקשה משה בו לפי שמולדו של אותו ניסן לא נראה עד לאחר י"ח שעות ציור רביעי והיה דק מאד וכן יסד הפייע ועד שלשים מחצות לא ניכר בחזות וי"א שנתקשה אימת יתקדש החדש אם כשפגימת הלכנה היא לנד צפון או כשהיא לנד דרום עד שאמר לו הקדוש ב"ה כזה ראה וקדש כלומר כשהלכנה בחידושה פגימתה למטה כשהיא נומחת ועולה ופניה מול צפון וביזושה פגימתה למעלה כשהיא נומחת ועולה ופניה מול דרום : לכס . ולא לאומות אחרות שהרי הם מונים לחמה : ראש חדשים . אבל לא לשנים לשמעין וליובלין לנטיעה ולירקות שנת' מן שבע שנים צמועד שנת השמטה צגג הסוכות ואם ניסן הוקבע להיות ראש השנה אמאי לא יצוה הקב"ה לקרות בתורה צגג המצות ועוד מצינו חג האסיף תקופת השנה וחג האסיף צבאלת השנה ללמדך שמשם מתחלת תחלת השנה : ראש חדשים . שומע אני מיעוט חדשים שנים ח"ל לחדשי השנה : ראשון הוא . שגאמר שמור את חדש האביב וגו' סד"א יעברו את ניסן אלא אם אמרת כן נמאנא עושה ניסן שני והתורה אמרה ראשון לכס להתחיל בו חשבון חדשי השנה בין שהיה מ"ב חדש בין שהיה מ"ג מ"ג חדש שהרי לא מצינו אזהרה בתורה שלא למנות רק י"ב חדש אך מצינו כתוב לעשות הפסח ולקראו ראשון החדש שיקרה בו אביב ולעשות שבעות צמנו שיוכלו להקריב בו צבורי חטים : ראשון הוא לכס . מכאן ואילך הוא ראשון שמתוך שמתנו החדשים מומן החירות חזכרו הטובה שעשיית עמכם אבל מאדס הראשון עד עכשו השרי ראשון וניסן שביעי כדכתיב במלכים בירח האיתנים

יראו כולם דם יראתם נתון עם לבוין . ד"א כדי שיהיה
הדם כמין ח' להגין על הפתח לבלתי נתון בה את
המשחית לבא ואות חיים הוא : על הנשים . בנחמם
דוגמת על זבואתם . על חרבך תחיה : (ח) ואכלו את
הבשר בלילה . בשעה שכל בני אדם מזויין בנפיהם :
בלילה הם . בליל ט"ו בניסן שהוא אותו ליל עמנו של
ראש חדש שאני נדבר עמך עכשיו : עלי אש . שיהא
ריחו הולך ונודף בחושמן של מזרים וידעו שאחס
אוכלים את יראתם : על מזורים . עם מזורים כל זה
דרך ציון שיאכלוהו עם דבר רע ומר ולא עם דבר
חשוב ומתוק : (ט) אל תאכלו ממנו נא . אם מזרי
יבא בנתיכם בעת זלייתו אל חסלקוהו מן האש לומר
עלי יפה ועדיין הוא נא וכל כך תאמרמו מתוך יראה לכך
תאמר שלא תיראו מהם : ובשל מבושל ונו' . לפי פשוטו
ואי' דובשל יתרה וס"ק בבקשה מכס אל תאכלוהו מבושל
במים פן יהיה נראה דבר סתור כי אם עלי אש בנלו :
נא לשון בקשה : ראשו על כרעיו ועל קרבו . עם
כרעיו ועם קרבו דוגמא על שדה הארץ ישגב . האנשים
על האנשים כלומר אשילו בשעת זלייה כולו שלם שיהיה
נכר שהוא יראתם : (י) ולא תותירו'שם תותירו לא
יהא נודע איזהו זמן קבועו : באש תשרפו . כ"ו דרך
ציון : (יא) וככה תאכלו אותו ונו' . כלו' דרך חול
ובציון אבל לא כשאר קדשים שאוכלין אותו דרך כבוד .
וי"מ מנות אכילתו על החפזון מנות ואוכלו קאי פירוש
גם יאכלו בלילה הנה מנות דרך מסירות : על מזורים
יאכלוהו . יאכלו עמו עשב מר כדי שיהיה הכל נאכל
בבת אחת עבודת ה'לה חירות'עשב מר זכר לומר רר
פסח זכר לה'לה שבשעת המגפה פסח עליהם . מנות
זכר לחירות שלא הספיק הבצק להחמין עד שגאלו :
אל תאכלו ממנו נא . שעל ידי כן נפשו של אדם קנה
בו ומיחו ונמא בא לירי נותר : ובשל מבושל . שאינו
ממחר לבשל כל כך במים כמו באש ועוד שעי' הבשול
שבמים יש פירורין בבשר ובא לירי נותר וכל כך
מטעם חפזון ד"א אל תאכלו ממנו מבושל במים אף
על פי שכבר בשלו במנו עד בקר . ובשל פירוש עלי אש כמו
ויבשל את הפסח : כי אם עלי אש . ויתבשל מהר שאין
באש חזיזה בינו ובין האש ולקך קורין אותו בלע"ז
האש"א לשון מהירות חזר וכזה כי אם עלי אש להוציא
כל משקין ולהוציא מבושל בקדרה בלא משקין וכולן
בלאו הן רק עלי אש לבדו ולא דמי לאלמנה ונרושה
חללה וזנה כי אם בחולה דאמרי בעולה בשעה היא
שהרי כתיב שם אה'אלה לא יקח ללמד שאין לאו רק
למבוארים והבא לא כתיב יאכלוהו : ראשו על כרעיו
ועל קרבו . ילבוהו כולו כאחת ואם ישגב ממנו שני
מיני מאכל אין זה דרך חפזון ושמה יבא לירי נותר :
ולא תותירו ממנו עד בקר . אין דרך בני אדם שדעתם
ללכת בדרך להסיר ללורך המחרת : והנותר ממנו
באש תשרפו . שהרי תלכו לדרככם ולא תאכלוהו ואם
יותר כלבים יאכלוהו אף יושלך דרך ציון וזה דרך חול
והוא בשר קדש כאן טרש"י מה ת"ל עד בקר פעם
שני לומר שאינו נשרף ביום אלא ביום המחרת ואין
להקשות לימי עשה דבאש תשרפו ולדמי לא חטשה
מלאכה

האיתנים במו ומתרגם ונתן בירחא לעתיקא קרו ליה
ירחא קדמאה ובען הוא ירחא שבעמה : למדעי השנה .
ניסן ראשון אייר שני סיון שלישי וכל שמות החדשים
אינן לשון הקדש אלא לשון כשרים לפי' לא תמא עם
אחד מהם בכל המקרא רק בספר חגי וזכריה דמאל
אשתר לפי שכל אלה בגולה היו אף מימינו במקרא שנקראו
בלשון אחר ירח ויו בירח האיתנים ירח בול :
(ג) בעשור לחדש הזה ויקחו להם . יום שבת היה ולפי
שעשו בו ישראל מזה ראשונה כגון מקח פסח בעשור
נקרא שבת הגדול : ויקחו להם איש עם . ע"י שמו
ענה היה יראתם ובגלו היו עובדים ללאן אחס תקחו
יראתם בידכם ולא תחיה בהם יכולת לעבד אחס וילקו
בחדש שמולו ענה ולא יועיל להם : שה לבית אבות .
אשילו אינם ממספחה אחת והם בבית אחד יקחו להם
שם : שה לבית' למנא יראתם בכל בית ובית : (ד) תכוסו
על השם . שנה הכתוב עליו לפסלו אם שחמו שלא
למנויו : (ה) שה תמים . שלא יוכל היהודי לקחת בעל
מוס להשגת מן המזרי ולומר אין זה ראוי לכם ואין
להקפיד עליו שהרי הוא בעל מוס ונקבה וזקן לכך
תאמר תמים זכר בן שנה שמיקרין אותו לעבודתם אע"פ
כן אין לירא מהם כשתיראו שאין יכולת בידם להגיל
יראתם מכס בעודכם בעיר כל'ם כשחאלו מן העיר
חוצה לא יוכלו להחזיקם : כן שנה . כן שנתו והראיה
מן האש"אם דכתיב כש אחד בן שנתו ובסוף כתוב
י"ב כבשים בני שנה : (ו) והיה לכם למשמרת .
פרש"י נתן להם שחי מנות דם פסח ודם מילה דכתיב
ב'חזקאל ואומר לך דמין חיי ואומר לך דמין חיי
ומתרגם יונתן דמא דמסולחא ארחס ערך ובדמא
דפסחא אפרוק יתך : והיה לכם למשמרת עד י"ד יום'
והא דאמרינן ב'מסכת עבודה כוכבים אין דפסלין
בדוקים שבעין בעין ל' יום דילמא הוא לידע בין
מוס קבוע למוס עובר והבא לידע אם יש בו מוס
כלל . ד"א התם כשבא ליקח מן הא"י צריך שלשים יום
אבל הבא שחיו מומנים בידם לא בעינן רק ד' ימים :
עד ארבעה עשר יום * כדי שיראו המזרים את יראתם
קשורה בנשח ובציו בנתי היהודים וישמעוהו לענקת
ואין מושיע לה וראיה לדבר שהרי כאן כתיב לחדש
הזה ללמדך שמוזה זאת לא נהנה רק לאותו פסח :
ושחטו אותו . בין בחול בין בשבת ומס אני מקיים
מחלליה מוח יומת בשאר מלאכות חוץ משחיטת הפסח :
ושחטו אותו . כנגד שאמר משה הן נזבח את תועבת
מזרים לעיניהם ולא יסלולנו אמר לו הקב"ה ושחטו
הפסח אינו טעון נסכים ולא סמיכה ולא חטופה . חי :
ושחטו אותו כל קהל עדה ישראל' שלא יוכל שום יהודי
להעיל על חברו הדבר לומר לא עשיתי אני זאת אלא
אחר עשה הדבר כי כולם יהיו שותפים : בין הערבים'
בשפת אסיפת העם כשפועלים באין ממלאכתו :
(ז) ולקחו מן הדם ונתנו . על ידי טבילה ארוב כמו
שפירש משה לישראל ומה שקצרה פרשה זו פירשה
שנייה : על שחי המזוחות . משני לדדי הפסח : על
המשפך . לשון וישקף הוא עבר הפסח השקף למעלה
וכל זאת שמה לא יוכלו כולם לבא בשעת שחיטה עכשו

מלאכה די"ט והא קיימא לן די"ט עשה דכתיב ביום הראשון שבתו דמשמע שבתו ולא העשם מלאכה ואין עשה דוחה לא העשם ועשה: ומקלכס בירכס. לכהונ את החמורים כמו שמצינו ויך את האתון במקל: ואכלתם אותו בחפזו. שהרי בחפזו נאלו ממזרים: פסח הוא לוי. פרש"י הקרבן קרוי פסח על שם הדלוג וכו' ואתם ועשו כל עבודותיו בלוי הב"ה עשה מה שמוטל עליו ואתם כמו כן עשו מה שמוטל עליכם במצות פסח ודוגמא זו פרש"י גבי השקיפה ממעון קדשך מן השמים: (יב) ובכל אלהי מזרים. כמו נתיך אלהים לפרעה אשר הלכו אלהים פי' בכל אלהי מזרים שרי מזרים: אעשה שפטים יסורין כמו וביואש עשו שפטים בית שהיה בו צבור הכבוד לוקה אין בו צבור גדול שבצבת לוקה ואין לפרש אלהים לשון עבודה כוכבים שהרי אינו נוטל לומר יסורין בדבר שאין בו רוח חיים כאלו פרש"י של מתכת נמשח ונחת לשון וחס השמש ונמש: (יג) והיה הדם לכם לאות. שאתם מקיימים את המצוה ד"ל לאות וזכר שפכו את דמכם ורצחיתו את הדם אע"פ שהוא בפנים שספקה"ה מילה את עבדיו לעשות דבר או לדבר דבר בשמו הם מודגרים כאלו הקב"ה מדבר שהרי שלוחו של השולח כשולח וסוף הענין מוכיח ולא יתן המשמית וגו' אבל ההוצאה היפה על ידי הקב"ה כמו שאמרו רבותינו ויזיחנו ה' לא על ידי מלאך: ופסחתו עליכם. ופסעתי כמו ויפסחו על המזבח: (יד) לכם לזכרון. עד עכשו דבר בפסח מזרים מכאן ואילך מדבר בפסח דורות: לכם לזכרון. עכשו עשנו אותו לזכר ולדורות עשנו אותו לזכרון. לדורותיכם חקת עולם פרש"י מיעוט דורות שנים ת"ל חקת עולם והיא האמריק ביש נוהלין דשאי בתם דכתיב לדורותיכם כלומר כיון דכתיב ביה דורות לעולם משמע אלא י"ל אי לא כתיב הכא חקת עולם יש פתחון פה לבעל דין לחלוק כמו שפרש"י ובה ולמדך ההם כל מקום שכת' לדורותיכם לעולם משמע אף על גב דלא כתיב ביה חקת עולם: (טו) שבעת ימים מצות האכלו. פרש"י ובמקום אחר הוא אומר ששת ימים האכל מצוה וגו' למדנו על השביעי שאינו חובה לאכול מצוה ובלבד שלא יאכל חמץ ומיין שכל ששת ימים רשות זו מדה בצורה דבר שהיה בכלל וכו' כלומר השבעת ימים היו בכלל אכילה מצוה דכתיב שבעת ימים האכלו והשביעי יאכל מכלל השבעה מהאי קרא דששת ימים האכל מצוה ללמד עליו שהוא רשות שאינו חובה ולא ללמד על עמלו לבדו יאכל אלא ללמד על הכלל כולו יאכל דהיינו השבעה ימים מה שביעי רשות דכתיב וביום השביעי עננת ולא כתיב האכל מצוה שהרי הוציאו מכלל האחרים אף ו' ימים רשות רצה לאכול בלא לחם או להתענות הרשות בידו יכול אפילו לילה הראשון רשות ת"ל בערב האכלו מצוה שבחוב קבעו חובה שבעת ימים מצוה האכלו כנגד רביע החדש שהוא שבעת ימים שכן שמשנה המכה: שבעת ימים מצוה האכלו. מצוה זו לדורות ומוכח אחוקת עולם חתנוהו ואי אפשר לומר במצוה שהוציאו

מעבד יו"ם מושבת הוא • וי"מ לפי פסוקו אינם זריכים לשאר שמיאל בנתיבם שהרי אהה ענוש כרת על אכילה חתן כדכתיב כי כל אוכל מחממת • עונש שמשנו אזהרה מנין הלמוד לומר כל מחממת לא תאכלו: (ב) בכל מושבותיכם תאכלו מזון • לפי שהיא מזנה ראשונה ונהגת בין הארץ בין בחוזה לארץ כתיב ביה בכל מושבותיכם אבל גבי פסח לא כתיב אלא לדורותיכם לפי שאין נוהג אלא בארץ: (כא) ויקרא משה לכל זקני ישראל • ולעיל כתיב דברו אל כל עדת ישראל אלא מזון הלקיחה יהיה לכל ישראל ומזון השחיטה לא יהיה רק לזקנים אבל לא להדיופות פן יקלקלו בשחיטתן: משכו את עצמכם למשפחותיכם וקחו לכם זאן דוגמת ומשכתי אליך אל נחל קישון וגו' אהדרה קרא בשביל אגודה אוזב בשביל ואהם לא תלאו וגו': (כב) והנעשה אל המשקוף ואל שמי המזוזות • ולמעלה הוא אומר למפרע על שמי המזוזות ועל המשקוף ללמד שאם במתנות לא עבד: (כג) ולא יתן המשחית • ומה שאמרו רבותינו ועברתי בארץ מצרים אני ולא מלאך היינו שלא יטלה מלאך במקומו אלא הוא בעצמו בכבודו ירד למצרים ועמו מלאכי משחית להשחית: (כד) מה העבודה הזאת לכם שאר עבודות הולכות אחר העתים עומר ב"ו בניסן לפי שהוא עת קציר שעורים • שמי הלחם בששה בסיון לפי שהוא עת קציר חטים ד' מינים שבלולב שהוא עת אסיפת פירות אבל עבודה זו שבי"ד בניסן מה סיבה ואמרתם זבח פסח וגו': (כו) בנגפו את מצרים • גביל פ"ו בניסן: ואת בחינו הליל • ולכרון אותו גם אלו עושים מזנה • ד"א מה העבודה הזאת לכם שנאכלת עלי שהרי אין שאר עשר קדש נאכל עלי: ואמרתם זבח פסח הוא: ובשביל זבח החפון אנו אוכלין אותו עלי לפי שהוא דרך חפון: ויקד העם וישתחוו • זו קבלת מזנה שקבלו עליהם לעשות כל האמור למעלה שכן דרך כל מי שמקבל לעשות את אשר יצווה מרכין ונראה בשמחתוואתו שקבל עליו המזנה: (כז) ויבי בחגי הלילה • ראויה היהיה פרשה זו להיות סמוכה לפרשת ולא שלח את בני ישראל מארצו כדי להיות כל המכות על הסדר ומה שנכנסה פרשת החדש בלמעט להודיעך איך נמלטו בכורי ישראל כשבא הנשחית על מצרים: בחגי הלילה וה' הכה כל בכור • ובמקום אחר הוא אומר ביום הכוסי כל בכור א"ר יוחנן אף על פי שהכה אותם בחגי הלילה היתה נפשם שפרכסת בכוחם עד הבקר כדי שידעו ישראל באיזה מכה מתו שונאיהם: וה' הכה כל בכור • רבי אלעזר בן פרדא אומר כל מקום שנאמר וה' הוא ובית • הוא ובתקיעין שלו מלמד שב"ד מה מעלה ישבו וגזרו שינגפו בכורי מצרים: מבכור פרעה • בא הכהוב ללמדך על פרעה שגם הוא בכור ואולם בעבור זאת העמדתך וגו': היושב על כסאו • העמיד לישב על כסאו אלו היה דוגמא ויקח את בנו הבכור אשר ימלך תחתיו • י"מ בד' תולדות העולם הוכו מצרים מים רוח אש עפר בשמים הראשונות דם נמרדע במים בשמים שניות כנים וערוב

זעפר כדכתיב תולא הארץ נפש חיה בשמים שלישים דבר ושחין דבר על ידי אוריר רע בא היינו רוח שחין מפיח כבשן האש בא בשמים רביעיות ברד ארבה ברוח הנרד בא מרוח סערה שהיא מזיאו וכן הארבה הרוח מזיאתו והשמים החמסיות במכת מששה ידי שמים שהוא אש כגון החשך שהמאורות מנעו אורם מעל ארץ ומצרים ומכת בכורים מלאך ירד מן השמים להרגם נמצא שהוכו במים ורוח אש ועפר ועשר מכות אלו היו על ידי הקב"ה ומשה ואהרן שלש ראשונות על ידי אהרן ובענין שלש השמים במים והשלישית זעפר הארץ ועל ידי משה שלש בעליונים כמו שמעלתו עליונה ממעלת אהרן והם ברד ארבה חשך שכן משה שלש בשמים ובארץ וע"י הקב"ה ערוב דבר מכת בכורות ואחת על ידי שלשה היא מכת שחין: (ל) ויקם פרעה לילה • מהו לילה שיהיה חושך כלילה: הוא ועבדיו ויקרא למשה ולאהרן • לפי שאמר לך מעלי וגו': כי אין בית אשר אין שם מח • רבי נחן אומר וכי לא היו שם בתים שלא היו שם בכורות אלא שכיון שבכור מת לאחד מהם היה עושה לו איקונין ומשמיה בתוך ביתו ואז היה לילה נשחקת ונהדקת ומרת והיה אותו יום קשה בעיניהם כאותו יום שקבחוהו ולא עוד אלא שמצרים קונרים אורם בצחיהם והיו הכלבים נכנסים לדרך הכוין ומזיזין את הבכורות מתוך שיניהם ומתעטעין בהם והיה קשה בעיניהם כאותו יום שקבחוהו: (לב) גם לאנכס גם בקרס • גם ריבה מלמד שנתן להם משלו ומשל שריו לקיים מה שנאמר גם אתה חתן בדינו ונחיתם ועולות: (לג) כלנו מתים • לשון פעולה כולנו מתים והולכים שהרי נחשדו ממה שאמר משה פן יפגעו בדבר או בחרב ואם יאמר ישראל המתין לי עד שאחזיר לך מה שהשאלת לי המצרי אומר יתי לך הכל ולך לך ולא מות: (לד) נרוות בשמלות • לך נהנו העולם נחת האפיקומן תחת המפה זכר לנרוות בשמלות: על כנס • שהיו חמורהם פעונים כלי כסף וכלי זהב ושמלות: (לו) וה' נתן את חן העם לקיים מה שנאמר ונתתי את חן העם וגו': (לז) ויסעו בני ישראל מרעמסם סוכה • נתקבלו כולם שם שזה היה מקום שעבודם ומשם יצאו חפשים: סוכה • רבי נחמיה אומר לפי שצריך למ"ד בתחלתה הפיל לה ה"א בסופה: (לח) ויאפו את הבצק • בסכות שהיתה חנייה ראשונה: עונת מזנה מה פעם כי גורשו ממצרים וגו' ובאן אמרו רבותינו בפרק מי שהיה סמא שאין חמוץ של פסח מצרים נוהג אלא יום אחד ופסח דורות נוהג כל שנעם חמץ והכי איתא בהגדה מזה זו שאנו אוכלים על שום מה על שום שלא הספיק וכו': (מ) ליל שמורים הוא לה' • ששמרם מן המשחית בנגפו את מצרים ולפיכך זכה הקב"ה שיהא גם הוא לישראל ליל שמורים לכל הדורות שישמרו אותו לילה שלא ישנו אלא יודו ויספרו את הנסים והנפירות שעשה אליהם לנו באותו הלילה • שמורים ניי"ג נוש בלע"ז • ד"א ליל שמורים שישמרו מלאכול בו את פסחיהם דוגמא תשמרו להקריב לי בזמנך: זל

(בג) זאת חקת הפסח • פרשה זו לדורות נאמרה : לא יאכל צו • ממנו כמו והטוחר בבשר ובלחם : (פר) מקנת כסף • לרבות אשה ועבד וקטן להיות כעבד איש ; ומלתה אוחו אז יאכל צו • להביא את שנתקיימה בו מצות מילה אפילו שעה אחת אפי' חור הבשר וחפה העטרה אינו מעכבו מלאכול בפסח ובתרומה ועל זה נמנו רבותינו בלוד ואמרו אינו חוץ לטומאה : (מח) חושב • פרש"י זה גר תושב פירש כלומר שקבל עליו שלא לעבוד עבודת כוכבים ואוכל בבלות ואף על גב דבפרשת אמור פרש"י חושב זה עבד עברי הנרצע י"ל התם בתרומה והכל בפסח : (מו) צבית אחד יאכל • לפי הפסח צבית שכל אחד ואחד צבית אב יהא נאכל ולא ישלחו ממנו מצות איש לרעהו שאין זה דרך חפזון אלא דרך בני אדם הקבועים על הסעודה אי נמי פן יפגע בהם המשחית וכן כתוב ואחס לא האלו איש מפתח ביתו עד בקר ; ועם לא תשברו • להוציא ממנו המוח שלא תבואו לידי איחור כי כל עניינו דרך חפזון ד"א ועם לא תשברו צו לפי שהוא נאכל בחצורה וראוי לכל אחד ליטול חלקו כתב לך שלא יקפיד איש על חלוקת העגם ואין לשברו • ד"א דינו היה להיות נאכל על השבע כדי שיהא טעם הפסח בפיו אם ישבור בו טעם נראה כרעבתן וגרנרן וי"מ מה שהוא נאכל על השבע היינו כדי שלא יבא לידי צבירת טעם ואין להקשות ויהא נאכל לחאבון כדי שלא יבא לידי נותר דהא נותר יש לו חקיה בצריפה מה שאין כן בצבירה ; ועם לא תשברו • ור"ת יבא טעם דואכלו את הבשר וידחה לא העשה דועם לא תשברו צו שאין ת"ל איסור צבירה שהרי כבר נאמר ככל חוקת הפסח יעשה אוחו הוי אמר אחד ועם טעם צו מוח ואחד ועם שאין צו מוח ויש עליו כזית צביר יש צו משום צבירת טעם הכי מתני' בפרק כילד צולין : (מו) כל עתה ישראל יעשו אוחו • מניד הכתוב שאף פסח דורות בא בערוביאי : (מח) ועשה פסח • ובה לעשות פסח : והיה כאזרח הארץ • הואיל ושמע ספור נסי הקב"ה ובה לחכות תחת כנפיו אף על פי שלא היו שם אבותיו בלוחו העם הרי שנתנייר ציון שני פסחים שומע אני יעשה פסח שני ת"ל והיה כאזרח הארץ מה אזרח אם נפטר מן הראשון לא יעשה את השני אף גר כן ; וכל ערל לא יאכל צו • משום דמאיש כדאיחא שפרק מן שיהיה טמא : (מח) תורה אחת יהיה • לשון זכר גבי נקבה בהמה מקומות : הגר בגר בחוככם • ולא לגר בשער הוא גר שער : (ג) ויעשו כל בני ישראל • אמרו לעשות כן לדורות דוגמא ויעשו כן החרטומים דגבי כנים : (נא) ויהי בעגם היום הזה • דבוק הוא לפסוק שלאחריו ויהי בעגם היום הזה שהוציא ה' את בני ישראל מארץ מצרים וידבר ה' אל משה בחצי הלילה בשעת מכת צפורים לקדש צבורי ישראל וצבורי בהמתם ורביה לדבר כי לי כל צבור ביום הכותי וגו' :

לצבור בהמה מה צבור אדם אחת נותנו לכהן בכל מקום אף צבור בהמה כן ומה צבור אדם אחת מיפסל צו עד שלשים יום אף צבור בהמה כן : (ד) היום אחת יוצאים • אזכור קאי זכור את היום הזה אשר אחת יוצאים בחדש האביב : (ה) והיה כי יביאך • חזר והזכירם שיהגו איסור חמץ אפילו בארץ : (ו) שבעת ימים תאכל מצות • אהרניה קרא בשביל ביאת הארץ ; וציוס השביעי חג • חז"ק • אמאי לא הזכיר שם לחוג את יום ראשון : (ח) והגדת לבנך • שאינו יודע לשאל האמר לו כך מה ראה הקב"ה הוא לתת למצרים כח לגרשנו מארצם קודם שהספיק צנקה אצותינו להחמין הרי צידו להעמידנו שם עד שחממך ועד שייכינו להם צידה לדרך תשובה לדבר בעבור זה שקבלתי עלי לקיים מצות פסח מצה ומרור טעם ה' לי הניסים בצאתי ממצרים ; בעבור זה עשה ה' לי • פרש"י רמז תשובה לכן רשע כלומר דבר זה חגיד לכן שאינו יודע לשאל ומחיבת לי נלמד שאף זו תשובה לכן רשע כלומר לי ולא לך : (ט) והיה לאות ידכה • כל זה תאמר לבנך והיה לאות וגו' כך אחד של ד' פרשיות : לך לאות הדין נותן להיות לך לאות חללה ואחר כך לאחרים היינו ולזכרון ציון עיניך וזהו שנאמר וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ואמר מר אלו תפילין שצראש : (י) מימים ימימה • מלמד שצריך אדם לבדוק תפילין אחת לי"ב חודש נאמר כאן מיים וכו' דברי ג"ה צ"ש אומרים אין צריך לבדוק עולמית הלל הזקן אומר אלו תפילין של אבי אמא וחקן התם בחלק עמד יהודה צן בתירא על דגליו ואמר אני מבני בנייהם של מחים שהחיה יחוקאל והללו תפילין שהגיח לי אבא מהם : (יא) והיה כי יביאך • שלא תאמר לא זוה הקב"ה לקדש רק אוחם שינאחו ממצרים לך צא ולמדך כאלו שאפילו בארץ יקדשו : אל ארץ הכנעני • על ידי שבני חת כבדו את אברהם הזקן וכשמשו שנתן הקב"ה לאבותינו את הארץ עמד הוא ופנה מפניהם אמר הקב"ה אתה פנית מפני בני חייך הארץ תקרא על שמך ואני נוסף לך אחרת טובה ואיזו זו אפריקי : כאשר נשבע לך • ונחתי אוחה לכם מורשה אני ה' : (יב) והעברת כל פטר רחם • דוגמא והעברתם את נחלתו לבתו שמעבירין הגחלה מן הקרובים זכרים לבת אף כאלו העביר את הבכור מהורת שאר בניו לתתו להקב"ה • וכל פטר שגרה בהמה • לא היה להם לישראל בלאו זמן בהמה שאר רק חמור לפיכך לא הוצרך לפרש עהורה : (יג) וכל פטר חמור • פרשה זו כשיית בשביל מצות צבור חמור ופדיון חמור שנתחדשו בה : צבניך חפדה • מצוה זו לא נהגה עד לאחר שנתקדשו הלויים בשנה שניה תחת כל צבור בבני ישראל : (יד) מה זאת • לפי שהוא רואה צן כבר ערל תושב ושכיר לא יאכל צו מה שאין כן במועדים אחרים • ד"א מה זאת על פסח ועל מצה כבר שמעט טעם אכל על פדיוית הבגן והבהמה לא שמענו ואמרת אליו כי בחווק יד וגו' על כן שהטיל צבוריך וצבורי בהמתו אני זונה וכו' : (טז) והיה לאות על ידכה • תפילין של יד וזכרון לחוק

בכורות : באדם ובהמה • השוה צבור אדם

לחזק יד ותפילין של ראש זכרון לאותות ולמופתים
 שעשה הקב"ה לעינינו כדכתיב בפי' ואחזקן ויתן אותות
 ומופתים בפרעה ובמצרים לעינינו : ידכס . יד כהה
 לפי שהימין מוזמנת לכל דבר ומושיטין אותה בכל
 מקום לפי שהיא עסקנית מן השמאלית ואין נכון שהיו
 השמות נחתיים עליה . ד"א אמרו רבותינו לפי שהימין
 מוזמן לקשור התפילין על יד השמאל ולא השמאל על
 הימין וברוב מקומות נקרא השמאל יד : ולעטופה' לשון
 הכמה כמו ועיניו מסייפין על שם וראו כל עמי הארץ
 כי שם ה' נקרא עליך ומתוך שיראו אותם יזכרו הנסים :

שלימא סדרא דפרשת בא

פרשת בשלח

(יז) **וידע** בשלח פרעה את העם . לרבות ערב רב
 ואיקסורין ששלח עמהם : ולא נחם
 אלהים . ללכת אל ארץ כנען שנתן להם . וי' דולא
 נחם יתרה היא : דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא .
 אף על פי שקרוב הוא דוגמא כי לי כל הארץ רפאה
 נפשי כי חסתי לך שכל אחי ידיו כי משה הבכור שפי'
 אף על פי שכן ארץ פלשתים מפסקת בגבול אחד בין
 גבול ארץ מצרים ובין גבול ארץ כנען כמו שמינו
 בינחם שהיא יורד מארץ כנען ללכת לארץ מצרים דרך
 ארץ פלשתים מפני הרעב ומה טעם לא נחם דרך
 ארץ פלשתים כי אמר אלהים פן ינחם העם על שיאלו
 ממצרים : כי אמר אלהים פן ינחם העם . אין להרהר
 על סמוך זה כי גלוי וידוע שצידו לנחוחם גם דרך
 ארץ פלשתים ולא ישובו מצרימה אלא כנגד מדת
 הדין שהיתה מקפלת עליהם לנחוחם אם ישובו אם
 לא ישובו אמר הקב"ה כך גלוי לפני אם יהיו מנוסים
 לא יעמדו בנסיון ודוגמא זו פי' בפרשת בראשית גבי
 ועמה פן ישלח ידו : בראותם מלחמה . שהפלשתים
 יהיו סבורים עליהם הם באים לנקום בני אפרים שהרגו
 ע"י שמהרו ללכת משעבוד מצרים לי' שנה דמתרגמינן
 והוא כד שלח פרעה שצדיעי של פסח והם טעו למנות
 את הארבע מאות שנה מומן ברית בין הבררים והם
 לא התחילו אלא משגולל יחק וילתמו עם ישראל
 ושיבו את ישראל למצרים . ע"א כי קרוב הוא
 אבימלך מלך פלשתים קרוב הוא לפרעה מלך
 מצרים ואברהם נשבע לו אם תשקור לי ולניני ולנכדי
 כדאיתא במדרש חללים ואויבי חיים עמנו אמר דוד
 מה שנתן לאבימלך לשלשה דורות נתן לאברהם לשבעה
 דורות שהרי משה צדיעי לאברהם ועדיין נכדו של
 אבימלך קיים ולכך לא נחם דרך ארץ פלשתים פן
 ילתמו ישראל עמהם ועדיין השבועה קיימת והו'
 שיסד הפייס וזכר הקב"ה ברית סבו של פרעה ששבע
 לו אברהם אם תשקור לי ולניני ולנכדי ולפיכך מעט
 פלשתים ופלשתים : בראותם מלחמה . מצרים ירדו
 אחריהם ופלשתים יאלו לקראתם להחזירם אל קרוביהם
 המצריים ועוד שידועים שעליהם הם באים כי ארץ
 פלשתים מארץ ישראל הוא כמו שפרשתי בפרשת וירא
 ובפרשת תולדות וכמפורש בספר יהושע ותהי להם

עד ס"ז באייר לפי שהסיבס דרך המדבר : כי השבע
 השביע . שבעה אחר שבעה השביע את אחיו שישביעו
 את נביהם דור אחר דור אמר להם אין אני מעריח
 אתכם שלא קדין משכם גנבתיו כדכתיב ויבא שכתה
 לשכם החורוני וכן עשו לכתיב ואת עממות יוסף אשר
 העלו ממצרים קברו בשכם : (ב) ויסעו מסכות .
 ביום השני : (בא) וה' הוא ומלכיו . ד"א מלאך
 כמו שאמרנו בפרשת וירא וה' זה גבריאל : ללכת
 יומם ולילה . ויהא פ"עה סבור בורחים הם ודרך
 אחריהם : (בב) עמוד הענן יומם . לא תמלא חיבת
 יומם בכל המקרא רק בהיות השמש על הארץ אבל
 חיבת יום תמלא בתורה ובנביאים ובכתובים שהוא לילה
 בתורה ביום הכותי כל בכור והוא לילה בנביאים היום
 יום בשורה ושם כתיב וחיינו עד אור הבקר בכתובים
 יום נעקתי בלילה נגדך : לא ימיש . כמו לא מש כמו
 ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש :

יד (ב) וישבו איון אני רואה שיחזיקום מצרים גדלים
 שקבעו להם זמן דרך שלשת ימים נלך במדבר:
 לפני פי החירות . פרש"י הוא פיתום וכנשו נקרא
 פי החירות על שם שנטשו שם בני חורין ולא יכלו
 מצרים להרהר על חירותם של ישראל כדאיתא במדרש
 כך היה מנהגם של מצרים כל עבד שהיה בורח מרבו
 כיון שמינע על פי החירות הוא פיתום מיד נעשה בן
 חורין . ד"א לפני פי החירות להעשות את פרעה שהיא
 סבור נבוכים הם בדרך ומחמרים על שיאלו כשהם
 חורין לפני פי החירות שהוא פיתום מקום שעבדם :
 נכחו . נכה פי החירות : תחנו על הים . וכשיבא
 פרעה יראה דגל שלכם : (ד) ודרך אחריהם . כשיבא
 לקראתם למלחמה הם ינואו והוא ירדפם ונמנאת
 הפשיעה עליו ועל עמו שלא ייחוס לחזור ואין עליהם
 להשיב להם את מה שאלו שהרי הניחו להם בתיהם
 ושדותיהם וכליהם וידעו מצרים כי אני ה' : (ה) ויגד
 למלך מצרים . פרש"י איקסורין שלח עמהם וכיון
 שהגיעו לשלשת ימים כו' כלומר ביום השלישי לא
 נחרתו ממצרים רק הלקי יום אחד שהרי ביום ראשון
 באו מרעמסס לכוותה ביום השני מסכות לאיתם ביום
 השלישי חזרו לגד מצרים מאיתם לפני פי החירות כדכתי'
 וישבו ויחנו וגו' ופרש"י לגד מצרים היו מקריבים כל
 יום שלישי נמלא שלא נחרתו יום שלישי רק עהלך
 יום אחד ביום הרביעי לא הומינו עממם לדרך וראו
 האיקסורין שאין חוזרים באו באותו יום רביעי והגידו
 לפרעה

אחד אומר קפאו ההומות בלב ים דמשמע שלא נבקעו לגמרי אלא ים זה גדוש הוא ואילו לא נבקעו המים כלל הוצרכו ישראל למרות ולעלות למעלה ואם נבקעו לגמרי הוצרכו לירד עד תהום לפיכך נבקע הגדוש דחולתא הוי ונעשה לישראל חומה מזה ומזה ושתי הידות קפאו היינו בלב ים מה מהלכו של אדם בשליש גופו אף המים בשלישם קפאו וכשעברו ישראל בים לא הוצרכו לעלות ולרדת כי המים שזים לארץ והוא שיסד הפייע שונו כלן וכאן שליש רוב מים מות אוש היותהים למדרס פעמות : ויסע ויבא ויש . כל אחד משלשה פסוקים אלו יש בו ע"ב אותיות ומהם יואל שם בן ע"ב אותיות כמו שפרש"י בסוכה בפרק לולב וערבה וכן קרע משה את הים ולפי שמחלה הכירו משה על המים לפיכך בהשפנות בנת שבו אלו ידוניהם על המים אט מזכירים ממנו שתי תיבות הראשונות לשני חזאין ונראה כאילו הזכירוהו כולו והם אנ"י וה"ו שהאחד תיבה ראשונה והאחרת תיבת שלשים ושבעה : (כב) ויבאו בני ישראל בחוף הים . לא שעברו בני ישראל את הים דרך רחצו כי ידוע שאין הים מפסיק בין ארץ מצרים לבין ארץ כנען אלא לא היה צריך שיכנסו בו רק כדי שיכנס פתחה אחריהם ויסע וכנסו בו בחצי עגול שהרי ממדבר איתם נכנסו לים וממדבר איתם חזרו מן הים : בתוך הים . אפילו לא נכנסו בו רק חצי פתחה קוראו חוף כדכתיב והאםספוק אשר בקרבנו והם לא היו באמצע המחנה : (כג) ויבאו אחריהם . שהענין מחשיך להם ולא הרגישו בדבר עד שיכנסו בים אחרי ישראל : (כד) באשמורת הבקר . פרש"י ואומר אני לפי שהלילה חלוק לשמורות שיר של מלאכי השרת לכך קרויה אשמורת פירוש לפי שהם מנפים ומשמרים מהי אומרים שירה אומר אני שהן קרויות אשמורות לשון התאנה כמו ואביו שמר את הדבר : בלשמות הבקר . פסוק ליום בשעה שצני אדם משמרים ומנפים את הבקר . בעמוד אש וענין . בשעה שעמוד האש מסתלק ועמוד הענין בא באותו זמן נחשברו יחד זה בזה לפני מחנה מצרים ומצרים לא הורגלו לראות עמוד אש רק עמוד הענין והשך בלילה וכשראו כן נתהמו בקול גדול שהיו צועקים להשיב את המרכבות אבל ישראל לא היו צריכים לא לעמוד הענין ולא לעמוד האש ואין להם לנסות ימין ושמאל כי המים להם חומה מימינם ומשמאלם : (כה) ויסר . המצרי את אופן מרכבותיו לשון ויסר אלהי ההלכה המצרי מבקש לפנות המרכבה לאחוריו . ולגום כמו שמפרש וינהגו בכבודו שפי' כבוד ממנו הדבר לסור לאחוריו שמרכבת חבריו הואך לאחוריו מעבדת המרכבת שלו האולכת בראשונה לחזור וכסדר זה כולם מעבדות זו את זו וכשראו המצרים כן ויאמר מצרים אנוסה ברגלי ואנית המרכבה מפני ישראל ואפילו זאת לא עלתה להם כדכתיב ויאמר ה' אל משה נסה ידך על הים וגו' : (כו) לפנות בקר לאיתנו . כשפנה הבקר ונעשה קרוב לחצי היום : נסים לקראתו בתחלה הגידו המים וכשהיו המצרים סבורים ללאת דרך שפת הים שהיה גבוה נמוחו המים ונאו לקראת המצרים .

לפרעה וישראל עמדו על הים עד שרדפו מצרים אחריהם כדכתיב וישגו אותם חונים על הים בחמישי ובששי רדפו אחריהם אף על פי שלא נתרחקו מהם רק מהלך יום אחד . כי אין דרך יואל צבא במרכבות ובעגלות ללכת במרוצה : ויהפך ללב פתחה לשון עבר כמו נהפך לבי בקרבי : (ו) ויאסור את רכבו . פרש"י הוא עמנו אסר מבאן שהשגאה מקלקלת השורה : (ח) יואלים ביד רמה . שברשות יואל : (י) והנה מצרים נוסע אחריהם . הכתוב קורא אותם בלשון יחיד כמו ויבא עד חברון וכן האורכקס מהרה ממקומו והם היו חמשת אלפים : וייראו מאד . מה ראו ישראל לירא כל כך משש מאות רכב והלא הם היו ששים רבוא וכולם בני עשרים שנה ומעלה וחלוצי צבא כדכתיב ותמושים עלו בני ישראל אלא יראים היו להלחם עם הדוניהם משל לעבד המפחד מהלוחי חמיד : (יא) להוציאנו . כמו להוציאנו דוגמא ה' זכרנו יבך שהוא כמו זכרנו הבדל יבדלנו ועוד הרבה : (יד) ה' ילחם לכם ותחם תחרישון . כלומר תחרישו ואל תלית עוד עלי לומר מה זאת עשית לנו להוציאנו ממצרים : (טו) מה הנעק אלי . לפי הפשט בשוח היה משה שהיו נוסעים שפרי אמר לו הקב"ה ואכבדה בצרעה וגו' אלא על ישראל הוא אומר שהיו צועקים כלומר מה אחס צועקים שכן בכל מקום הוא מדבר עם משה במ"ק ישראל : דבר אל בני ישראל ויסעו . הרי כבר אמרת להם בשמי ה' ילחם לכם בטוחים היו שלא אנית לנחתי : (טז) ואתה הרס את מען . לשון הסרה וסלוק כמו וממט הורס החמיד הרימו ממשול מדרך עמי והרס את העשרה כלומר הסר את מען ובנאיית ידך נרידה תבקע את הים וכן הוא אומר ויש משה את ידו על הים : (יז) ויסע מלאך האלהים . הוא המוליך את עמוד הענין ומחוך כך ויסע עמוד הענין : מלאך האלהים . הוא שנאמר וה' הולך לפניהם ומנני שהוא שלוחו של הקב"ה קרא לו הכתוב ה' . ד"א ויסע מלאך הכתוב סחם דבריו בתחלתו שלא הודיע מי הוא המלאך הולך לפניהם ואחר כך פי' שהוא עמוד הענין והיה החושך בין ישראל ובין מצרים כמו שמפרש והלך : (כ) ויבא בין מחנה . ויבא הענין בין מחנה מצרים ובין מחנה ויהי שם הענין וההשך וכן כתיב ביהושע וישם מאפל ביניהם ובין מצרים : ויאמר את הלילה . פרש"י לשון אורה ואת הרי' בתהלים גבי וילינה אור בעדני פרש"י לשון חשך אלא י"ל דלשון חשך קאי למצרים ולשון אורה קאי לישראל והצדגוס מוכיח : ויאמר את הלילה . עמוד האש הולך לפניהם לילה לא שנה מנהגו ואם חזר לאחוריהם כמו עמוד הענין היה מאיר למצרים כמו לישראל אבל הענין שעד עתה היה שוקע לעת ערב עכשו עמד לו מאחריהם ודבר זה גרם שלא קרבו מצרים לישראל כל הלילה . ד"א ולא קרב זה אל זה לא קרב עמוד האש שלפני מחנה ישראל אל עמוד הענין שלפני מחנה מצרים אבל בבקר קרבו ונתעברו יחד לפני מחנה מצרים והממוס כמו שמפרש לקמן : (כא) ויבקעו המים . משמע עד קרקעיתו של ים וכיוצ

המזרים והיו נסים לקראתו : (ב) לא נשאר בהם עד אחד . חסילו אחד וזה שאמר דוד אחד מהם לא נותר : ובני ישראל הלכו ביבשה . פסוק זה דבוק לשלמעלה הימנו בעוד שהמים כמו אח הרכב ואת הפרשים לכל חיל פרעה היו בני ישראל הולכים ביבשה שהיו שתי רוחות משמשות זים ברוח אפק נערמו מים משמש לישראל נשפת ברוח כסמו ים משמש למזרים : (ל) ויושע ה' ביום ההוא . לקיים מה שנאמר התיבנו וראו את ישועת ה' אשר יעשה לכם היום ואחור יום הימה ישועה שלמה שמשם והלחה לא ראום : את מזרים מת . הכחוב קורא אותם לשון יחיד דוגמת והנה מזרים נובע אחריהם : על שפת הים . דרך הים להשליך כבלתו על שפתו כדכתיב ויגרשו מימיו רפס ויסיי ויש מפרסים המקרא וירא ישראל שהיו על שפת הים את מזרים מהים ונכשעים : (לא) ונמשה עבדו . כתרמו ונכשעים דמשה עבדיה :

נורא מאד היום ונורא הוא לפני כל יום ה' הגדול והנורא : עושה פלא . נובג שנעולם רוח האף חס הוא ומקדיח המסים ורוח הפה קר ומגליד דבר חס אבל אהה וברוח אפק נכבו כמו נד נוליס נשפת ברוחך כסמו ים ומסו הקרחים והגלילות : (יב) נחית מינך . כדכתיב ויארר ה' אל משה לעה את ידך על הים וישבו וגו' : (יג) עם זו . כל מקום שנאמר בו זו הרי הוא במקום אשר וכן זו חטאנו . זסי עם אשר גאלת : אל נזה קדשך . לכל ארץ ישראל קורוהו נזה קדש כמו ויביאם אל גבול קדשי הר זה קתה ימינו וכן מאספיו וגו' ישאווה בתורות קדשי : נחית . נהלת לשון עבר בלשון עתיד וכן משפט לשון הנבואות והספירות : (יד) חיל אתו יושבי פלשת . אמרו עכשו הם באים לעורר הריגת בני אפרים שהרגנו כשמהרו את הקץ כדכתיב ויהרגום אנשי גת הנולדים בארץ : (טו) אזו נכסלו אלופי אדום . אמרו יערערו עלינו המריבה שבין עשו ליעקב : נמונו כל יושבי כנען . אמרו לנרשנו מאדנו הם באים ולהחיק בה שהרי נתנה להם הקב"ה כדכתיב וארד להגילו מיד מזרים ולהעלותו אל מקום הכנעני וגו' : (טז) תפול עליהם אימתה . תפלה היא חשכון עליהם ולא תעבור מהם הפחד לשון ועל פני כל אחיו כפל : בגודל זרועך . כמו בזרוע גלך דוגמת קדוש היכלך שהוא כמו היכל קדשך : עד יעבור עם זו קיימת . שקיימת לך ע"י שהולאתם מארץ מזרים כשנביאתו ותטעמו בהר נחלתך זו במקום אשר : (יז) הנביאתו ותטעמו . אעס זו קיימת קאי זו דוגמת וישמחו כל חוסי כך לעולם יריגו וחסך עלינו . הנביאתו ותטעמו יפרש"י כינחנא שלא יכנס לארץ ויחלקה וימחה מראה ולא בשלטים ואחד מלכים שפרש"י בסוף פסחת שמוה שהרי הקב"ה לא אמר לו כך אלא את דרשינן לים . חו"ק מיהו מנוכשים אנתו בפרשת בהעלותך שכלל עמנו עממה : ותטעמו עמידת מים רבים כאלו נעושים ודוגמת בהר מרום ישראל אשת"י . מקדש ה' . באל"ף דל"ת : (יח) ה' ימלוך לעולם ועד . ישי רצון שימולך עלינו לעולם ועד ארון כזה שטעה לט סוגות אלו . דבר אחר לשון הווה ועתיד הוא כהרגומו כמו כנשר יעיר קנו ירחף יפרוש כנפיו יקחהו ישארו ועוד הרבה : לעולם ועד . לשון קצר הוא שהוא כמו לעולם ועד לעולם ואל תחמה על מלת עולם ועד שאינה סמוכה שכן מליט דוגמת שוכן עד וקדוש שמו שפירשו שוכן עד מרום וקדוש שמו ומשפט לשון הקדש כשהיה החנוטה בלות הבא אחר הוי"ו ישתחוהו כמו שור ובשז ועו בעבור זה נפתח ועד : ומליט ואוכל מכל ובסוף הפסוק הכחש השיאני ואוכל לפי' הוא לעולם ועד : (יט) כי בא סוס . כאשר בא סוס פרעה בים והשיב ה' עליהם את מי הים ובני ישראל הלכו ביבשה בחוך הים אז ותקח מרים הנביאה אמות הארון וגו' : (כ) מרים הנביאה : צעלת דבדי השבח כמו ואלהן אחריך ישיה נביאך . (כא) שירו לה' כי גאה' ואמרו כל השיבה אלא על ידי שכתב כבר כל השיבה לא החייר כאן אלא תחלתה : (כב) שלטת ימים כמדבר . שלט חיות איתם פי החירות מרה : (כג) ויורוה ה' עת

וישגך אל המים • אף על פי שזה היה ביד הקב"ה להמתיק בלא עץ דרכו לעשות נסים כמנצח העולם שמגילין דבר מתוק לתוך דבר מר : שם שם לו חק ומשפט • כמו שכתוב אחריו ויאמר אם שמוע תשמעו וגו' : חק ומשפט • פרש"י פרה אדומה ודיין מיהו לא נעשית עד שנה שנייה : ויאמר משה אם שמוע תשמע וגו' הקב"ה אומר לך כל המחלה אשר שמתי במצרים וגו' : (כו) לקול ה' אלהיך • תג בלמ"ד : לא אשים עליך • שאם אשים עלי לפרוח לסלקה מעליך : כי אני ה' רופאך מאחר שהשמע לקולי כמו שרשפתי המים שאין יכולת לשום רופא בלעדי : (כז) ויחונן שם • לעסוק בצורה שנה להם דכתיב שם שם לו חק ומשפט : **בז** (א) ויגדלו כל עדת בני ישראל • מלמד שלא חסר מהם איש : בחמשה עשר יום לחדש השני • נקטיין ראש חדש ניסן שבו יצאו ישראל ממצרים חמישי בשבת היה א"כ פ"ו באייר שבו באו למדבר סין יום שבת היה ונחרעמו על משה ואמר להם בערב תאכלו בשר ובבקר ירד המן אחיה כמלן דאמר אשבת אפקוד אתחמוים לא אפקוד לך לא הקפידו ללכת בו : (ב) וילינו כל עדתי כתיב וילינו קרי : (ג) מוחנו ביד ה' • מיתת עצמנו בעתנו ולא יתקלרו ימינו ברעב : בשבתנו על סיר הבשר • בסעודה דוגמא וישב לאכול להם : (ד) לחם מן השמים • ממקום שאין היד שולפת כדי שיהיו עיניהם תלויות אליו תמיד : ולקטו דבר יום ביומו • וא"ת עד שאתה ממשיר להם לחם דבר יום ביומו תמסיר להם ביום אחד לכמה שנים תשובה לדבר למען אכנסו הילך בתורתי אם לא • אלוה להם לא יותירו ממנו עד בוקר המותר הרי הוא מחוסר אמנה ומי שלא יותר ממנו הרי הוא שומר אמונים שמי שברא היום ברא פרנסתו מכאן היה ר' אלעזר המודעי אומר מי שיש לו לאכול היום ואומר מה אוכל למחר הרי הוא מחוסר אמנה • ד"א הילך בתורתי אם יעסקו בצורה שאני מוריד להם מאכל מוכן בלא עורח הרבה ומאחר שכן הוא יש להם לעסוק בצורה תמיד : למען אכנסו • אין נסיון גבי הקב"ה שכל מה שהיה והוא ועמיד להיות נלוי לפניו אלא נסוה לפני מדת הדין שהיתה מקטרנת עליהם ועל מדת הרחמים שהיתה מבקשת עליהם רחמים יותר מדאי : הילך בתורתי • לא יהא פתחון פה למדת הדין לקטרני עליהם ואף לא יהא פתחון פה למדת הרחמים לבקש רחמים יותר מדאי : ויאל העם ולקטו : (ה) והיה ביום הששי והיה משנה • מקראות הללו אינן נזווי אלא אמר להם הקב"ה כך וכך אני עושה וכך וכך יעשו וכך וכך יארעו והיו דכתיב לקמן איש אל יותר ממנו וגו' ויהי ביום הששי לקטו לחם משנה ויבאו כל נשיאי העדה ויגידו לחמה שלא היו מכוונים ללקט אלא כחמול שלטום והם מצאו לחם משנה כל אחד ואחד : והכינו את אשר יביאו • לשון הנגעה כמו ויכינו את המנחה עד בא יוסף בנהרות וכן כל הכלים אשר הניח המלך אחו במלכות במעלות הכינו : (ו) ערב וידעתם • ובקר וראיתם • תן האומר של זה בזה ואת של זה בזה וידעתם וראיתם בערב וראיתם וידעתם בבקר כינאל בו דגן בחורים ותיכוש יונבב בעלות שפירושו דגן ותיכוש

בחורים ודגן ותיכוש אשר יונבב בעלות ועוד הרבה : (ז) כי תלוגו • כתיב כי תלוגו קרי : (ח) ויאמר משה בחת ה' לכם • היא האמירה שהחיל בה אלא מחוץ אריות הדברים חוזר בה וכן פ' ערב וידעתם בחת לכם בערב בשר ובקר וראיתם בחת לכם לחם בבקר : לא עלינו תלונותיכם • אתם הסבותם תלונה עלינו כשאתם רחמים כי הוצאתם אותנו וגלוי יודע כי לא אתם אלא לפני מעלה כביכול כהדם המתאונן על השר ומסבב תלונה על המשרת והשר יודע שאין תלונה אלא עליו : (יא) וידבר ה' אל משה • ובקר בפרשה שלמעלה דבר ה' למשה לאמר להם לז"י כן : (יב) בין הערבים תאכלו בשר וגו' • למדו דין פעודה שתי פעמים ביום ערב ובקר : (יג) ותעל השלן • מחנת השלן לא היחה אלא באותה עשה ולפיכך לקמן בפרשת בהעלותך התאוו חלואי מי יאכילנו בשר ונתן להם פעם שנית כדאיתא בפרש"י כי בשני התאוו יותר אבל המן ירד להם במדבר מ' שנה דבר יום ביומו : (יד) ותעל שכבת העל • והפסוק כמו אל תעלני בחיי ימי : שכבת העל ירידת העל כמו וגלוי שמים מי ישכב : (טו) מן הוא • מן בלשון מזרי כמו מה בלשון עברי ושאלין זה לזה מן הוא כלומר מה הוא : (טז) זה הדבר אשר זזה ה' • אין לומר דלזה דהכא זווי גמור הוא שלא ילקטו כל אחד ואחד אלא עומד בלמנוס דא"כ לא עשו הלוי שהרי לקחו מן האלה עומד בלמנוס דא"כ לא עשו הלוי בני ישראל אלא זזה דהכא פ' כמו זזה דויעמוד איש בכלי"ר בעל"ז חוק הוא ולמדוד אפי' אחד לוקט שני עמרים כשכא בביתו למוד לא ימצא רק עומר מנומנס • ואם חברו לא ילקוט רק חזי עומר כשכא בביתו למוד ימצא עומר שלם : (יז) ולא העדיף המרבה • פשוטו כמשמעו ולא העדיף המרבה שהשליך המותר על המרה והממעט לא החסיר שחזר ולקט כפי המדה : (יח) אל יותר • כמו אל יותר וכן ויאל העבד כמו ויזיל עמו בששון מוצא רוח מאורותיו כמו מוציא : (כא) וילקטו אותו בבקר בבקר • וזוים היו ללקטו בבקר שהרי וחס השמש ונמס ושבו לא יוכלו ללקטו : (כב) לחם משנה • ממשמע שאל לחם משנה איני יודע שהוא שני העומר ומה ת"ל שני העומר לאחד שני העמרים ליום המיוחד הוא שבת לכך הלמ"ד בקמן לאחד המבורר המיוחד : ויגידו למשה • יראים היו להניעו עד למחר לפי שכבר קלף משה על המותרים והוא לא אמר להם מנות עומר בשבת כדי שלא ילקטו כל אחד רק עומר אחד ויבא לשנים : (כג) הוא אשר דבר ה' • שאמר למעלה והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו : ואת כל העודף • על הראוי לשתי פעודות של שחרית וערבית של יום הששי הניאו לכם למשמרת עד הבקר של שבת גזרת מלך שלא יסריח והוא הדין לבעולת מוצאי שבת : (כד) וביום השביעי שבת • מחוסרי אמנה אומרים כי היום והלילה הבא אחריו הוא יום שבת וראיה שלהם שהרי משה אמר שבת היום לה' ולא לילם שעבר גם אמר מחר והם לא דברו נכונה שהרי מצינו בערב תאכלו מנות עד יום האחד ועשרים לחדש בערב ואומר מערב

משרב עד ערב השבתו שבתכם : (כו) ויהי ביום השביעי . לירידת המן ויום השבת היה : יאלו מן העם ללקוט . וחללו את השבת בהוצאת כליהם וכבר אטר שבתון שבת קדש לה' מחר : (כח) מלותי . על שהחירו ממנו עד בקר : וחורותי . שהורה להם טעם שבת דוגמא והודעתה את חוקי האלהים ואת חורותיו : (כט) אל יאלו איש ממקומו . אינו צריך לזאת ממקומו לבקש פרנסת היום שהרי מאתמול הכיכותו לו : (ל) וישבתו העם ביום השביעי . משם ואילך : (לא) ויקראו שמו מן . לפי שבת צפיהם לומר מן הוא כמו שאמרנו למעלה נקרא מהיום ההוא והלאה מן ואמרנו יפה כווננו שלא מדעת שהרי מן במקום מה היא ומן לשון הכנה מוזן בלשון עברי כדכתיב וימן להם המלך : והוא כזרע גד . לפי שאמר למעלה דק ככפור וכפור אין לו שיעור פעמים גם פעמים דק חזר ונחן לו שיעור דוגמא המן כזרע גד : כזרע . הכ"ף בשו"א והזיזין בסוגל : וטעמו כצפיהם בדבש . שאוכלין אותו כמות שהוא אבל להלן כשהוא אומר וסמנו אותו בריחים או דכו במדוכה היה משתנה טעמו לשד השמן : (לח) אל ארץ טשבת . אל ארץ מיושבת שאינה מדבר כדכתיב ועברתם את הירדן וישבתם בארץ וגו' : (לו) והעומרי שהיו מודדין בו את המן . עשירית האיפה הוא לשון זכר :

יז (א) ממדבר סין למסעיהם . אחו לשון קלרה כי ממדבר סין נסעו לדפסקה ומדפסקה לאלוש ומאלוש לרפידיס אלא מפני גטתם של ישראל שהיו רוצים לשוב למצרים קצר לו שני מסעות : (ב) חנו לנו מים . הכי גרסו לשון רבים אף על גב שלא הזכיר כלן אהרן מכל מקום הוא היה עם ואין צורך להזכירו : מה חריבון מה חנפון . חרוייהו בלא וי"ו : (ה) וקח אתך מוקני ישראל . לעדות שלא יאמרו שמה מעיינות היו עם : אשר הכית בו . אף על גב דאהרן הכהו מ"מ משה היה מריה דעובדא : אשר הכית בו את היאור . להרלות בו נסים שכבר מנע הוא מים ציאור ועכשוי הוא ממניח מים בחורב : (ו) והכית בנור . הם היו ברפידיס והלך בחורב למזוה עם נור : (ז) ויבא עמלק . מהיכן בא אלא קחי הוא לעיל אויבך אל ארץ מפני יעקב אחיו שפרש"י הלך לו מפני שטר חוב של גזרת כי גר יהיה זרעך המטטל על זרעו של יחזק אמר אלך לי מכאן אין לי חלק לא במתנה שנתנה לו הארץ הזאת ולא צפרעון השמיר מפני שבטתה שמכר את בכורתו ליעקב ועל ידי כך המטין עמלק בן בנו עד שיאלו ישראל ממצרים ונפרע שטר חוב של ועבדום וענו אותם ד' מאות שנה : וילחם עם ישראל . מפני שנאת מכירת הבכורה אבל מקודם לכן נתייראו להזדווג אליהם שלא יהא מוטל עליהם פריעת שטר החוב של ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה : (ט) בחר לנו אנשים . שולדו בחדר השני ואין להם לירא ממכשפות שהרי אין בו מול ובני עמלק מכשפטים הם ויש להם יכולת ביי"ב מזלות ובעת שאין בו מול אין כשוף מזליות . ד"א בחר לנו אנשים כדי שיהא מספר חיל שלנו ושלהם שוים : אחי נצב על ראש הגבעה . כדי שיראוני אנשי החיל לחת לב לחזק את לבם

לקראת המלחמה כמה שנאמר ויהושע לא השיב ידו אשר נטה בכידון עד אשר החריב וגו' שכן לרדך אנשי המלחמה אחד מנצוריהם עומד במקום גבוה ואוחז דגל בידו לפי שכל האנשים היוצאים עמו למלחמה נושאים ונותנים עיניהם לדגל כל זמן שהוא עומד במעמדו כותבים לב לחזק לקראת המלחמה וכשהדגל נמוך ושפל כסגורים שמת שר שלהם ונסים אף כאן ונטה האלהים בידי לאות ולסימן במקום דגל : (י) ומשה ואהרן וחור . לפי שעתיד לומר ואהרן וחור חמכו בידיו קדש וכתב לך כאן שזה עמו רשע הגבעה : (יב) וידי משה כבדים . כבד ממנו הדבר לעמוד כל היום כמו שנאמר מחר לאנכי נצב על ראש הגבעה וכבד ממנו להרים ידו כל שעה ועל העמידה תקנו ויקחו אבן וישמו מחתיו וגו' ועל שהיו ידיו כבדים להרים מטה האלהים כל שעה תקנו להיות תומכים אהרן וחור בידיו מזה אחד ומזה אחד שלא ימס לב העם אם ישפילה ודבר זה גרס שהיו ידיו אמונה עד בא השמש כל דבר העומד בחזקו ובעמדו ואינו מולט ואינו נחמר מכמות שהיה קרוי אמונה כמו והקפתיו יחד במקום נאמן שהרגונו באתר קיים ועוד הרבה אף כאן ויהי ידיו אמונה קיימות ועומדות ומרימות מטה האלהים עד בא השמש ודבר זה גרס להחליש יושע את עמלק ואת עמו שהיו ישראל רואים את ידיו של משה מרימות המטה ומתגברים כתיב ידו וכתוב ידיו אלא בתחלה מגביה ידו אתה ומנמיך ידו אתה עד שהתחילו שתי ידיו להיות כבדים - נמאל במדרש ויהיו ידיו פרושות השמים : אמונה . להזכיר זכותו של אברהם שנאמר בו והאמינן בה' : עד בא . להזכיר זכותו של יחזק שנאמר ויחזק בא מצא : השמש . להזכיר זכותו של יעקב שנאמר כי בא השמש : אמונה . לשון רבות כמו שאומרים לרבים אמונים כן יאמר לרבות אמונה דוגמא צנות אעדה עלי שור . ועיניו קמה . אלה היו ערי המועדה :

(יג) ויחלוש יושע את עמלק . עמלקיים עשו מכשפות שלא השלות בהם חרב בענין מיתה אלא הכוס ישראל והחלישום לפי חרב אבל לא המיתום . ד"א לפי שכחוב למעלה וגבר עמלק כתוב כאן ויחלוש אבל מ"מ לשון הריגה הוא כמו וגבר ימות ויחלש : כתוב . אבל לא על פה שמא יבא לידי שכתה לזמן מרובה כי המחיה חלויה לכשימלך מלך ישראל כדכתיב והיה בהיחל לך וגו' : (יד) זאת זכרון עמלק . מה שטעה עמלק שאני רוצה שיהיה נגלה סרחונו וידעו למה אחחנו : זכרון בספר . בספר הידוע והוא ספר מלחמות ה' . ובעונותינו איננו אתנו כאשר אין לנו ספר הישר ומדרש עדו ודברי הימים למלכי ישראל וספרי שלמה : ושם באוני יהושע . שהרי התחיל במנוה וימסור ספר זכרון זה לשופט הבא אחריו לזכרון ובענין זה ימסרו שופט לשופט ספר זכרון זה עד שיעמוד מלך לישראל ויהיה לזכרון ולא יתמהו על מה אחחנו ואין לפרש ושם באוני יהושע להלחם הוא בעמלק שהרי לא נלחמו בו ישראל עד שאול : את זכר עמלק . לפי שאלופי אדום ואילני מואב וכנען ופלשת נבדלו מגאולת מצרים

וזה שמע הכל וזא ממקום רחוק להלחם עמהם ולא פחד מהקב"ה: (טו) ויבן שם מזבחה בחרוב: ויקרא שמו ה' נבו - רבי אליעזר המודעי אומר הקב"ה קראו גם ויקרא שמו ה' נבי דוגמא פרש"י בפרשת וישלח גבי ויקרא לו אל אלהי ישראל: (יט) כי יד על כס יב' כשיהיה כח ביד ישראל להעמיד להם מלך שיטב על כסא הקב"ה דוגמא וישב שלמה על כסא ה' למלך אז תהיה מלחמה לה' בעמלק: יד - לשון כח וממשלה כד"ל בא שאל הכרמלה והנה מיניב לו יד ואומר בלכתו להשיב ידו בנהר פרת וכסא לשון מלכות כדכתיב ויגדל כסאו מכסאך - ד"ל כי יד על כס יה ידו של עמלק על כסאו של הקב"ה זו ירושלים: מלחמה לה' בעמלק - עליו מוטלת המלחמה ועל זה יסד הפייט בא זכור יום זבולך כשערך טיעום ירושלים ולפיכך ישולם לו כלומר עליך מוטל הדבר לעשותו והיינו רמו כתיב מזה אמתה וכתיב חממה אלא עד שלא פסע ידו בכס חממה משפסע ידו בכס אמתה וזו היא ירושלים שלמעלה שנקראה כס דכתיב ביום שצא יקראו לירושלים כסא ה' :

שלימא בדרא דפרשת בשלה

פרשת יתרו

יח (א) וישמע יתרו פרש"י שמע קריעת ים סוף דוגמא כי שיעטו את אשר הוציב ה' את מי ים סוף ולפי שיחרו ועמלק סמוכין זה לזה כדכתיב ויאמר שאלו אל הקיני סורו רדו מחוק עמלקי סן אוסיך עמו עכשו שמה ע"י פלטים שנרתו ממלחמת עמלק שמו: יתרו - פרש"י שבעה שמות היו לו וא"ת אמאי לא קחשיב רכב שאף כן נקרא יתרו כדכתיב מניי רכב חותן משה אלא יש לומר דלא חשיב כאן רש"י אלא אוחס שנכתבו בחורה אבל אוחס דדברי קבלה לא חשיב: כהן מדין גדול היה מדהשום הכתוב ליבין חנר דהיינו יתרו כדכתיב כי שלום בין יבין מלך חנור ובין בית חנר הקיני ש"מ גדול היה: חותן משה פרש"י כאן היה יתרו מתכבד במשה כלומר כאן שנחננדל משה ונעשה שר היה יתרו מתכבד בו ולשעבר שעדיין לא נחננדל ונלס מארצו היה הוא חולה הגדולה בחמיו שהיה נשיא בעירו: את כל אשר עשה אלהים למשה - שהנילו שלא הויקו פרעה אע"פ שהיה מחוייב למלכות וננדלו לפני פרעה ולפני עבדיו: (ב) אשת משה הוזכרה על שם אישה שהיה מלך: אחר שלוחיה - אלמלא מקרא זה לא היינו יודעים ששלחה משה אף היינו סבורים שהיתה עמו דכתיב וירכיבם על החמור עכשו בא ולמדך כאן כשנפגשו אהרן ומשה וישראל היו שרויין בצער ויתרו בריות שלחה: (ג) נר הייתי - הוזה אני דוגמת נחתי כסף הרימותי ידי ועתה הייתי לפני מחנות ועוד הרבה: (ד) ושם האחד אליעזר - אע"פ שהוא בן שני כחוב בו האחד לפי ששמו נקרא על מאורע ראשון שאירע לו שעליו ברח ממזרים ונדמה לו כאילו הוא ראשון: ויזילני מחרב פרעה - שאותו פרעה

שנקה להרוג את משה מת כדכתיב בלאו פרק כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך - ד"ל לכן אינו קוראו ראשון שהרי הוא לא היה מעניינו של ראשון כדלמריין לעיל בפרשת שמות לפי שהראשון לא היה ספק בידו לעשות וכשנולד זה שהיה להקב"ה נראה לו שהוא הראשון: (ו) ויאמר - שלוחו של יתרו למשה אני חותךך יתרו זנו' וא"ת יתרו שהיה עניו גדול כמו שמנינו שאמר למשה מדוע אתה יושב לצדך אין ד"ל שישלח לגדול כמשה דברים כאלו אלא עניי כבוד היו מקיפין את ישראל והשלוחים נכנסין תוך הענין וקשר לו האגרת בחץ וזרקו פנימה תחומא: (ז) וישחתו וישק לו - פרש"י איני יודע מי השתחוה למי וכו' ואם תאמר הרי גם יתרו נקרא איש דכתיב ויאל משה לשבת את האיש אלא טעמו מדכתיב והאיש משה עניו מאד ש"מ משה עניו מכל אדם: האהלה - הידוע שהוא אהלו של משה: (ח) ויחד יתרו - לשון שמחה כמו תחדבו בשמחה דתהלים והוא ממשקל וישב ממנו שני - וישב בפתר לני - כאן פרש"י דלמני איש גיורא עד עשרה דרי וכו' ואסמכוה אינשי אקרא גש דור עשירי לא יבא להם בקהל ה' וי"מ מישמעאל בן נחניה שהיה דור עשירי לגר מזרי ונקם הוא נקמתם מישראל: אשר הנילו מיד מזרים - שהיו ראויים להשתעבד עדיין בגזרת בין הבתרים: (י) אשר הנילו אתכם - משה ואהרן: (יא) כי בדבר אשר זדו עליהם - לעיל קאי עתה ידעתי כי גדול ה' כלומר כשהראה את גדולתו בדבר אשר זדו מזרים עליהם בתחלה וכן הוא אומר כי ידעתי כי הידו עליהם: (יב) עולה וזבחים - על שמחת הטובה שבעשה הקב"ה לישראל: ויבא אהרן וכל קני ישראל - אבל משה לא היה רדיך לבא כי האהל - שלו הוא ובאזו שם כולם לכבוד יתרו חמיו: לפני האלהים - לפי הפסע לפניו כמו מלפני כלומר ממה שהקריבו לפני הקב"ה והם השלמים: (יג) ויהי ממחרת - לפי הפסע ממחרת יום הסעודה כי ביום הסעודה היה ערוד לכבוד חותנו ולא היה לו פנאי לישוב בדין עד למחרתו כאן פרש"י מהו ממחרת למחרת רדתו מן ההר וא"ת האידך ישב לשפוע את העם בצאוו ומן שהרי לקמן פרש"י ויקהל משה למחרת יום הכפורים כשירד משה מן ההר ומיד התחילו במלאכה וגמרו כז"ה בכסליו של אהרן שנה אלא י"ל מה שכתב וישב משה לשפוע את העם לא לכל ישראל קאי אלא לאותם שלא נתעסקו במלאכה קאי וכן הפרש בסוף פרשת השא שפרש"י לאחר רדתו מן ההר והיה לומר תורה לאותם שלא נתעסקו במלאכה ומה שפרש"י כאן ואין הפרשה כתובה על הסדר שלא נאמרה עד שנה שיהי היינו לשנות עולם שמחתילין מתעשרי כמו שפירש למעלה בפרשת בא וכן הפי' ואין הפרשה מויהי ממחרת כתובה על הסדר שהרי לא נאמרה עד ממחרת יו"ט שהיה בשנה השיייה שהרי נאמר כאן וישלח משה את חותנו ומנינו במסע הדגלים שהיה בשנה שנייה שאמר לו משה נוסעים אהנו אל בא תעזוב אותנו ונלוחו פרק שלחו כדכתיב ויאמר אליו לא אלך ואם זו קודם מתן תורה כלומר אם פרשת

הזה • שלא יוכלו לסבול הסורה שיעמדו כל היום להמחין על דינם: (יש) היה אהה לעם • מנה עמך לזורך העם ועל ידי כך שמהים פניו והסורתה אההם את החוקים וגו': (בא) אנשי חיל • שיש בהם כח וגבורה לסבול הסורה ולא יפחדו מהם: יראי אלהים שאין להם יראה מאלהם אלא מהקב"ה: שונאי בצע • פרש"י ששונאים את ממונם כדין כהיה לאמרינן כל דינא דמסקין מיניה ממונא בדינא לאו דינא הוא שונאים ממונם בדין: כילד אחד מהבצלי דיין מנומו אם אהה מחייבני הריני שורך גדישך ושורך כרמך ואעפ"כ שונא הוא ממונו בדין ואינו מחשיבו ואינו נמנע מלחייבו ודן הדין לאמתו היינו ששונאים ממונם בדין אבל אם חייב את הזכאי בבביל גזומו לשל בעל הדין חבירו של זה הזכאי יוציא ממנו ממונו בדין נמנע ללאו דינא הוא שהרי לא דן דין אמת לאמתו כשהוא לאמרינן כל דינא דמסקין בו' והכי הנינא דן את הדין זכא את המייב טייב את הזכאי מה שעשה עשוי וישלם מניחו שהרי לא דן את הדין לאמתו: שונאי בצע • שונאין את ממונם בדין וכ"ש ששונאים ממון חביריהם ומואסין בו לקבלו לשוער: שרי אלפים • פרש"י הם היו עם מאזת שרים לשע מאזת אלף וכו' וא"ת א"כ נמנע דיני ישראל שבעה רבוא ושמונה אלפים ושע מאזת שרים בצרי להו שיעורא ע"כ צריך לפרש דכל הני שרים היו יתרים על הששים רבוא של ישראל ולא נמנו וי"מ דכל הני שרים אפשר להו זקנים יתרים על ששים שנה לאמרינן בפרק יש נוהלין ללא נמנו פחותים מנן פשרים ויתרים מנן ששים • דבר אחר השרים היו מן המנין שר האלף מאלפי ישראל • המאה ממאה שלו וכן כולם: (בב) ושפטו את העם בכל עת • על ידי שיהיו פשוים שאין להם לדבר עם שכניה כמון ואין שאר צרכי צבור מוסיף עליהם כמו עליך: והקל מעליך • י"מ שהוא לשון ציווי והקל המשא מעליך: (בג) על מקומו • ביהו ואלהו: יבא בשלום • שלא יאטרונו לבא עדיך כי שכניהם יהיו להם דיינים: (כד) ויבחר משה אנשי חיל • כגון אלו היה יכול משה להכיר עשירים אבל מדת הלז כגון יראי אלהים אנשי אמת שונאי בצע אין בשר ודם יכול לראות רק לפי אומדן הדעת לפי' לא הזכירם כאן וגם במשנה תורה לא הזכיר משה רק חכמים וגבונים וידועים לפי שכל כך יש ציד אדם לכביר בחבירו אם הוא חכם אם לאו אבל ירא שמים אינו יכול להכיר: (כה) וישלם משה • לשון ליה כמו ואצרהם אלף כמון לשלום • י"מ כל הפרשה מושימע יתרו עד ויך לו אל ארצו לאחר מהן חורה וכן הפי' ויבא יתרו בעשרה בחשתי שבו ירד משה מן ההר וינא משה לקראת חותנו באתו יום עלמנו ויספר משה לחותנו וגו' על הסדר עד ויבא אהרן וכל זקני ישראל באתו יום עלמנו שירד מן ההר היה ויהי ממחרת יום הסעודה שבו ירד משה מן ההר ללמד תורה לישראל כמו שפרש"י בסוף פרשת השא וישב משה לשפוט את העם וגו' על הסדר עד ויעש כל אשר אמר היונו דכתיב בפרשת דברים לא אוכל אנכי

פרשת ויהי ממחרת כאמרה קודם מהן תורה ובשנה שנייה במסע הדגלים חזר ואמר לו משה נוסעים אהתנו חשונה לדבר מששלחו והלך היכן מנינו שחזר ואמר לו משה נוסעים אהתנו ומה שכחוב לב יודע מרה נפשו ובשמחתו לא יתערב זר שדרשוהו רבוהינו שלא רצה הקב"ה שיסתחף יתרו עם ישראל בשמחה קבלת התורה לפי שלא היה עמהם בצרת השעבוד מכל מקום לא שלחו משה באתו הפרק לארצו אלא על פי הדבור נסתלק ונחרחק מעל ישראל עד שקבלו התורה ואחר כך חזר לו אצל ישראל ללמוד תורה והיה שם עד שנה שנייה במסע דגלים ואז אמר לו משה נוסעים אהתנו וגו' והיינו דכתיב כאן ויך לו אל ארצו מכלל ששלחו פעם אחרת ולא הלך לו אל ארצו: וישב משה לשפוט • לשון שכנס כמו ותשבו בקדש: לשפוט את העם • יש מפרשים מן ערב רב שהיו תושבים מהם את שלל קרוביהם אבל אינו מיושב על הסדר: מן הנבקר עד הערב • יכול כל היום דן אם כן אימתו התלמידים יושבים ללמוד תורה הלמוד לומר מן הנבקר ולא כל הנבקר ולא כל היום ושערו חכמים עד שש שעות צרייתה דרני אליעזר: (יד) אשר הוא עשה לעם • שאלו פורדים את אל ועומדים ומשפטים כל היום מתי יבואו לדין לפניו: מדוע אהה יושב לבדך • לא הוכיחו על שהיה יושב והם עומדים שהרי הדין כך הוא דיין יושב ובעלי הדין עומדין דכתיב ושמדו שני האנשים אשר להם הריב גם לא היה ליחרו להוכיח איש גדול כמשה שהרי אהרן שהיה גדול ממשה שלם שנים אמר לו בי אדוני אלא ה"ק מה דעתך לעשות שאתה יושב ודן לבדך היה לך לחבר עמך הרבה חכמים להיות דנים עמך להקל מעליך ולא תשז בדין אהה לבדך ומשה תשז בלבדו שאלו לא יתרו למה היו עומדין עליו ועל זה השיבו כי יבא אלי העם וגו': מן צקר עד ערב • אף על פי שאתה יושב בדין כל היום כולו אין אהה לבדך יכול להספיק לדין את כולם: (טז) את חוקי האלהים ואת מורמותי שנתן לנו כבר דכתיב"ש שם לו חק ומשפט: לא טוב הדבירה טוב צעני הדבר אשר עשה עשה: (יז) נבול חבול • לשון ערוב כמו ונבלה שם שפתם בעינין זה התבלבל אהה והם זה זועק שמעני אדוני וזה כמו כן ואין אהה יודע למי הענה שאין אהה יודע מה הם אומרים ולא הם מה שאתה אומר: וגם אהה • פרש"י לרבות אהרן וחור ושבעים זקנים וא"ת הרי בפרשת השא גבי ויבן מזבח לפניו פרש"י ויבן מזבח ראה חור שטרנו אותו והמשנה היה צ"ל בתמוז ובפרשה זו לא נאמרה אלא לאחר יום"כ שלאחריו כמו שפרש"י כאן אלא ה"ק נבול חבול גם אהה לרבות אהרן וחור ושבעים זקנים כלומר אפילו אם חור קיים עמך ועם אהרן ועם שבעים זקנים לא תהיו יכולין לזאת ידכם בענין זה ודוגמא זו אמר ה' לירמיהו הנביא אם יעמוד משה ושמואל לפני וגו' וכבר נספרו אף כאלו נספר חור אף על פי כן הזכירו אבל לקמן לא הזכירו גבי כל העם הוה שפרש"י אהרן נדב ואזיהוא ושבעים מזקני ישראל הגללים אהה עמך: גם העם

אנכי לבדי שאת אחכס וגו' עד ואתן אותם ראשים עליכם שרי אלפים ושרי המסות ושרי עשרות י"מ יתרו עמד שם עם ישראל עד שנה שניה שאמר לו משה לכה אתנו וגו' ואנכי נראה דיניאת מזרים דעסיק בה כקעה לפרשת יתרו הכא משום דאף היא קא מתחלה ועסקא ביניאת מזרים וע"י שהיא גומרת והולכת בעיני התורה ודינין כדי לחברנה לפרשת מתן תורה הפסוק הענין של יתרו בזכר ונקיט ליה למסקנא דמילתיה דיתרו דהיינו וישלח משה לחותנו וגו' ולפי שעה זו ז"ל נרשום ואליעזר לא עמדו על הר סיני ואף על פי שאין ראיה לדבר וזכר לדבר שלא הוזכרו מכאן ואילך בשום מקום בתורה :

כח (א) בחדש - בראש חדש כמו מחר חדש : השלישי לפי ששכחו ונשחחררו ונתניירו וכן שנו רבותינו בגיורת והשבויה והשפחה שגפדו ושנתניירו ושנשחחררו אפי"ת להמתין שלשה חדשים : ביום הזה - שנשמו מרפדים בראש חדש סיון שהיה ביום שני בשבת היינו אליבא דרבנן כי"ד קים לן בפרק ר' עקיבא דבשבת היה מתן תורה לדברי הכל ורבנן אמרי בשעה בחדש נתנה א"כ ר"ח סיון היה ביום שני בשבת ואייר דהיה שם מלויי מלחיה ואם האמר א"כ מנינו שבעה שבעות ויום אחד מפסח לעזרת אלף י"ל לא נטוו על ספירה עד לאחר ציאה : ביום הזה באלו - מדבר סיני - אמר רבי לוי משל לכן מלך שעמד מחליו אמר פדונו ילך לו לאסקולא איסקולא בלע"ז פי' בית שמלדין בו חינוקא : (ב) ויסעו מרפדים - פרש"י נסיעתם מרפדים בהשבעה אבל קודם נסיעתם מרפדים לא היו בתשובה לקיים דברי רבותינו שנקרא שם רפידים על שם שרפו וידיהם מן התורה : ויתנו במדבר - מקום הפקר כל הרוצה לקבל יצא ויקבל : נד ההר - פרש"י למזרחו אינו, אומר בפרש"י במזרחו דאם כן פיה משמע שעברו את ההר והיו במזרחו ואיך יתכן לומר שעברו את הר סיני קודם מתן תורה אלף פרש"י למזרחו וה"ק ויתן שם ישראל נגד מזרחו של הר סיני שהרי משנסעו מאיתם היו תמיד פניהם למזרח עד צואה אל ארץ מואב כמו שפרש"י בפרשת מסעי והוא שפרש"י כאן וכל מקום שאתה מואב נגד פנים למזרח והכי איתא במכילתין נגד ההר למזרחו של הר ועל מה שפרש"י נגד פנים - חז"ק - הרי כתוב מנגד סביב לאהל מועד יחנו : (ג) ומשה עלה - ביום שני לחדש שהוא יום שלישי בשבת ולא נשמעו עלה אלף ע"י שכבר ויקרא אליו ה' מן ההר להאמר כה אמר ה' ללמדך שלא עלה אלף צריות וי"מ נשמעו עלה לשאלו מפי הקב"ה כמה יעבדוהו לקיים מה שאמר עלה בצוויך את העם ממזרים העבדון את האלהים על ההר הזה והקב"ה אמר לו כה אמר לבית יעקב - אם שמוע תשמעו וגו' זאת תהיה עבודתי ואף על פי כן מצינו במתן תורה ייעלו עולות ויזבחו זבחים וגו' : ותגד לבני - פרש"י מצרים דברים הקשים כנודים וכדי לדרוש בו כן הוא תלך אבל לפי פשוטו ותגד לבני ישראל קאי אאתם דאייתם אשר עשיתי וגו' שלשון אגדה לא תשמע לעולם

ענין הבא אלף לשעבר * : (ד) ואשא אחכס על כפי נשריסי פרש"י זה יום צואה לרעמסם וא"ת הרי למעלה בפרשת בא פרש"י דהוא יום שצאו בו מרעמסם לנסות אלף י"ל דואשא אחכס קאי אהא וקאי אהא : על כפי נשריסי - בים כעוף הפורח ונזשא את גוזליו על גבי הגהר דרך פריחה : (ה) ושמרתם את צרייתו - היא צריית הדם אשר כרת את בני ישראל כדכתיב בפרשת משפטים : סגולה מכל העמים - שהרי בידי לגדל אחכס על כולם כי לי כל הארץ - דבר אחר כי לי כל הארץ אף על פי שיש לי כל הארץ אתם תהיו לי חציבים מכולם כי במקום אף על פי כמו כי מנשה הבכור כי קרוב הוא : (ו) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים - מאחר שאני נותן לכם אהבתי ושלי כל הארץ : (ז) ויבא משה - באותו יום ויקרא לזקני העם לבא עמו : (ח) וישב משה - למחר ביום ג' לחדש שהוא יום רביעי בשבת למחרת ביום ד' לחדש ואל משה אמר וגו' עד לא יעלה עמך מיד ויאמר אל משה הנה אנכי בא אליך בעב העני וגו' כדי שישמעו ויאמינו כך שאתה שלוחי אבל אם לא ישמעו שאתה שלוחי ויאמרו לאמר זמן בשלחי אומר אליהם לא נראה אליך ה' היינו וגם כך יאמינו לעולם בו ביום ד' לחדש בפרשת משפטים ויבא משה ויספר לעם את כל דברי ה' שאתם הנה אנכי בא אליך בעב העני וגו' עד יאמינו לעולם ואת כל המשפטים שנתנו במדבר כדכתיב שם שם לו חק ומשפט ויענו כל העם קול אחד ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה מיד כאן בפרשת יתרו ויגד משה את דברי העם אל ה' שאמרו כל הדברים אשר דבר ה' נעשה כאן פרש"י תשובה על דבר זה שמעתי מהם וכו' מהיכן פרש"י כן אלף מתוך תשובתו של הקב"ה שאמר כי ביום השלישי ירד ה' נמצאת למד שבקשו לשמוע מפיו ומתוך שכתוב לעיני כל העם אתה למד שאמרו רצוננו לראות מלכנו ובו ביום בעצמו ביום רביעי לחדש נאמר ויאמר ה' אל משה לך אל העם וקדשם היום וגו' עד אל תסאו אל אשה יום ד' ויום ה' לחדש שהוא יום ה' ויום ו' בשבת וקדשתם שירתו במים והראים מוכבסו שמוחם כדכתיב ואם לא יכנס ובשרו לא ירחן ובכך יהיו קדושים דוגמא והיא מהקדשת מסומאתה ועל ידי כך יהיו נכונים וטהורים מאשה ילמד סחום מן המפורש : (ט) ויגד משה - לעיל שייך לומר וישב לפי שהוא תשובת דברים למה ששאל מהם אם שמוע תשמעו וגו' אבל כאן נאמר ויגד לפי שהוא תחלת דברים כמו שפרש"י שאמרו רצוננו לראות מלכנו שכן כל לשון אגדה נופל על דבר שלא הוזכר לשמוע : (יא) ליום השלישי - הוא יום שבת יום מתן תורה שלישי ליום זה שהוא ד' לחדש וה' בשבת כי באותו יום שלישי ירד וגו' לפי שלא פי' לך כאן זמן באזהרה זו פירשה להם במקום אחר לך אמור להם שובו לכם לאהליכם וי"מ ויגד משה היינו וישב משה דלעיל אבל אין סדר הימים מיושב אחר המקראות לא אליבא דרבנן ולא אליבא דר' יוסי : (יב) והגבלת את [העם] ההר - שומע אני נמזרחו לאותו רוח

(* קשה המניד מראשית אחרית - והוא יגיד לך את אשר תעסון - ועוד רבים - ואלמת אין זה דמיה כי יש ליטב - ששכינה

שכינה בזה כנגדו והוא מורח כדכתיב ורחמ משעיר
למו הופיע מהר פארן וגו' ה"ל סביב : לאמר . שהחרו
זה בזה : (וג) לא תגע בו יד . שלא יעלה איש להורידו
מן הכר שהרי עולה שני מוזהר בעולה ראשון אלא
שליש צ"ד יעמוד ברגל ההר והעולה סקול יסקל באבנים
אם הוא קרוב או ירה אף הוא רחוק וא"ת למה
עלייתו בזה חמורה מסקילתו הרי סקילתו מעמאה
את מקומו כלומר אם הקפיד הכתוב על בעלי חיים
שלא יעלו בהר דין הוא שיקפיד יותר שלא ימיתו איש
בהר למאן את ההר חשובה לדבר כיוצא בדבר זה
מצינו בקדושה חמורה הוא אהל מועד שלא נכנס בו
זר וכשהקריבו בו נדב ואביהוא קשרת זרה יאלה אם
ואחלל את האדם וימותו לפני ה' אע"פ שפמאו את מקומם
וגם צביה עולמים כשנכנס עו"ה צביה קדש הקדשים
להקטיר קטורת ה'רעת זרחה לו במצחו אף ע"פ שהיה
עומד במקום קדושה חמורה ד"א כי סקול יסקל באבנים
או בצרד או ירה אף ירה צה"י אש ולפרש"י היה לו
לומר כי ירה אף סקול יסקל בלי דחייה דדחייה
קודמת לסקילה כדחנן ההם אחד מן העדים דוחפו
על מתניו אם מת בה יאל ואם לאו נועל האבן וזרחה
על לבו וכי אלא או הכא פי' אשר כמו והנישו אל הדלת
או אל המזוזה דמתרגם בירושלמי ויקרביניה לוח דשא
לוח מוזהר וכן הפי' כי סקול יסקל אשר ירה יירה
בתחלה : אם בהמה אם איש . לא הזכיר עוף כי לא
יוכלו לו כי מיד יעוף למעלה : במשך היובל . האמת
שהוא קרן איל אכל אינו שופר של מתן תורה וזה
נמשך היובל היה לאחר שהוקם המשכן ואז תקע משה
בשופר ונתן רשות לשם לעלות . רב סעדיה גאון .
ד"א במשך היובל בפסוק השופר כמו משך ידו את
לוצים וסיון הוא לסילוק שכינה : (יד) וירד משה .
באותו יום עלמו שהוא ד' לחדש ויום ה' בשבת :
ויקדש את העם . מאותו יום עד יום ג' אף על
גב שדי להם ברחיצת הערב לפי שהם ערצ רב נתן
להם זמן רב : (טו) ויאמר אל העם . באותו יום היו
נכונים לצורך יום שלישי ויום זה שיהיה מתן תורה
ובאזיה ענין אל הנשו אל אשה מכאן עד לאחר מתן
תורה : לשלשת ימים . לפי ששופו ליום השלישי ולא
הוסיף משה יום אחד מדעתו דוגמא ויאסף אותם אל
משמר שלשת ימים ושם נאמר ויאמר אליהם יוסף ביום
השלישי ואומר בעוד שלשת ימים וכתוב שם ביום
השלישי יום הולדת אה פרעה לאחר שהיה יום ה'
לחדש ויום ששי בשבת עשה מה שכ' בפ' משפטים
וישפס בבקר וגו' עד שבטי ישראל : (טז) ויהי ביום
השלישי יום שבת ומתן תורה היה ושלישי לאותו יום
שהוא רביעי לחדש ויום ה' בשבת הא לך פי' ששת
הימים שמראש חדש סיון עד ו' בו שבו נתנה תורה
על פי סדר המקראות אליבא דרבנן דסבדי שבששה
בסיון נתנה ועתה אפשר לך שעת ר' יוסי דסבירא ליה
שבשבעה בסיון נתנה החמורה ביום היה בראש חדש סיון
שהיה ביום ראשון בשבת דקים לן דראש חדש ניסן
שבו יצאו ממצרים יום ה' בשבת היה אי"כ ר"ח סיון
הסמוך לו איקלט ביום ראשון בשבת בו ביום בלא מדבר

סיני ובאותו יום לא אמר להו ולא מידי מפני שורח
הדרך ומשה עלה ביום השני ויקרא אליו וגו' על הסדר
עד כל אשר דבר ה' נעשה למחר ביום השלישי וישב
משה את דברי העם שאלמו כל אשר דבר ה' נעשה
ובו ביום נאמר הנה אנכי בא אליך וגו' עד יאמינו
לעולם למחר ביום רביעי ויגד משה את דברי העם
וגו' ובו ביום נאמר ואל משה אמר וגו' שפי' למעלה
וקדשתם היום ומחר יום ד' ויום ה' והיו נכונים ליום
הג' ומחר הג' שלו יהיה יום ז' לחדש יום שבת שבו
נתנה התורה לדברי הכל כי באותו יום שלישי ירד
וגו' על הסדר עד יעלו בהר וירד משה באותו יום
ויאמר אל העם אל באותו יום רביעי היו נכונים לשלשת
ימים שהם שש עונות מעלות השחר של יום רביעי שבו
היה עומד עד עלות השחר של יום שבת שהרי משה
הוסיף מדעתו להיות פרושים יום אחד על מה שזוה
לו הקב"ה שהקב"ה אמר היום ומחר משמע יום רביעי
ויום חמישי והוא הוסיף יום ששי ולמ"ד דלשלת יתירא
הוא כמו למ"ד דלכל חיל פרעה לכל בליו העשה נחשת
כלומר היו נכונים ופרושים שלשת ימים שלמים שהם שש
עונות כדפרש"י ומה שפרש"י לשלשת ימים לכוף שלשת
ימים הוא יום רביעי היינו שבת שהוא נכנס לכוף יום
שלישי ליום רביעי בשבת והוא יום ד' ליום ד' בשבת
שהיה משה עומד בו : בהיות הבקר . פרש"י מלמד
שהקדים על ידם וכן פי' בשבילם : ויחד כל העם .
אינו לשון שחד אלא לשון שאון והנעה כמו והנחז חרדו
וכל העם חרדו אחרי פי' שמשו את הקולות ועדיין היו
על מטרותם והרנישו ששכינה מונחת להם על ההר
לכך חרדו ונעו : (יז) ויוצא משה את העם . י"ת לפי
שהיו חרדים ויראים לנאח : ויחיצבו בתחתית ההר .
מפני שחד הקולות והברקים כאן פרש"י שכפה עליהם
ההר כנגיה וא"ת הרי כבר אמרו נעשה ונשמע אלא
י"ל תורה שנעל פה לא קבלו עדיין : (יח) משה ידבר
להקב"ה ולא היה קולו נשמע לשום אדם רק להקב"ה
אבל האלהים יענו בקול בשביל קול השופר שהיה הולך
וזוהק מאד וצריך שהיה קולו של הקב"ה נואח את
קול השופר להשמיע למשה : (כ) על הר סיני . לא
נתנה תורה בצרף ישראל שלא יבא פתחון פה לאומות
לומר לפי שלא נתנה בצרענו לא קבלנו עלינו . ד"א
אם נתנה תורה בצרף ישראל תבא קבאה בין השבטים
זה אומר בתחלקי נתנה וזה אומר בתחלקי נתנה וסיון
שבמקרא הוא סיני לאחר שנתנו עליו עשרת הדברות
עקרא שמו סיני : (כב) וגם הכהנים . הם השבטים
זקנים שהיו בכורות : יתקדשו . יהיו מוזמנים וזהירין
על כך ולא יאמרו אנו משרתיו של מקום ובני ביתו
ד"א הכהנים השרים והשופטים : הנגשים אל ה' .
ללמד דיניו כדכתיב כי המשפט לאלהים הוא גם הם
יהיו זעירין על כך שלא יאמרו זריבין אנו ללמוד
הלכות ודינין ואין לומר כהנים ממש שהרי עדיין לא
נבכהו : (כד) ויאמר אליו ה' לך רד . ואם תאמר
שלב אזהרות למה אלא הוא אמר לא יוכל העם לעלות
לעיל קאי דאמר פן יהרסו לראות כלומר לא יוכלו
לעלות שהרי מוזהרים הם ושומדים כדכתיב לעיל
השגרו

ואחד כסדר שהם עומדים סביב השר דכתיב והגבלת
 את העם סביב לאמר ואל תחמה שהרי המן כל אחד
 היה טועמו לפי כמו ומה המן כך הדבור על אחת
 כמה וכמה: ה' אליהו. כבר פרשתינו בפרשת בראשית:
 אכני ה' אליהו. הוא דבור ראשון. אכני מזהו עליך
 שחזיקני לאדון שלך לפי שהוצאתיך מארץ מצרים ויש
 לי עליכם דין אדנות: מניח עבדים. וסובך לך לעבוד
 אותי מעבוד אותם עבדים: אשר הוצאתיך. היה ימל
 לומר אשר עשיתך או אשר בראתיך וכן כמה הרבה
 חסדים שעשה עמי ברחמי לומר שיש להקב"ה דין
 עליו לקבל מלכותו אלא אם היה אומר כן היו יכולין
 להשיב הלא עשית כן לכל שאר אומות ולמה תפיל
 עלינו בשביל כך של חורתך לפיכך שם לפניכם מה
 שלא עשה כן לכל גוי ולשום אומה אחרת: (ג) לא
 יהיה לך. אל תאמר לעבוד לך ולהם שהרי אני לבדי
 הוצאתיך ועוד כי אין אחי לך. להם כי הם הבול
 וריק יעזבו: אלהים אחרים. שאחרים קוראין אותם
 אלהים למה נקרא שםם אלהים ר' יוסי אומר שלא יח
 פתחון פה לומר לא נקראו אלהים שאינו נקראו אלהים
 היה להם נור: אחרים. רבי אליעזר אומר לפי שהם
 אחרים בכל יום שהם היה של זהב ונלךד עשהו של
 כסף של כסף עשהו של נחשת עשהו של
 ברזל של ברזל עשהו של עץ לך נקראו אלהים אחרים:
 לא יהיה לך אלהים אחרים. שררה של אחרים: על
 פני. כלומר לא יהיה לך אדון אחר במקומי דוגמא על
 פני בן השנואה הבכור ויכהו אליעזר על פני אהרן.
 ד"א אם תקבלו עליך אדון חדע שיהיה על פני ועל
 אפי דוגמא חמס ושוד ישמע בה על פני אם לא על
 פניך יברכך: (ד) לא תעשה לך פסל וכל תמונה.
 במקום אחר הוא אומר הסעם כי לא ראייתם כל תמונה
 שלא תאמר אחי אל מסתתר ואין רואך תעשה לי
 פסילים לזכרוןך להשתחות לך לכבודך: וכל תמונה.
 וי' יתירה פי' לא תעשה לך פסל כל תמונה אפי'
 אין לו פרוף והואיל ומה לשם עבודת כוכבים בגו אכני
 מרקולים שאין להם דמות פרוף: וכל תמונה. שום
 תמונה כמו כל אלמנה ויחוס: (ה) לא תשתחוה להם-גם
 אם אחרים יעשו אותם: ולא תעבדם. אפילו עבודה
 בזויה הואיל ועבודתו בכך: כי אכני ה' אליהו. יש
 לך אדון טוב לפיכך לא תפנה אליהם: אל קא. שאל
 פוליסום את רבי כלום מתקנא גבור אלא בגבור
 חכם אלא בחכם אמר לו רבי אם אדם מכנה שם כלבו
 בשם אביו אינו דין שיהא אביו כועס עליו אמר לו הן
 בו: פוקד עון אבות. אל תאמר אשכח את הפשע כי
 אכני פוקד עון אבות על בנים ולא משום שהיה נפרע
 מן הבן עונותיו של אב כי איש בעשאו ימות אלא
 כך היא המדה של מוסף הקב"ה מממין לו כל ימיו
 אם ישוב וכן בבנו ובבן בנו אבל ברביעי אם הוא עומד
 ברשעת אבותיו הקב"ה עורדו מן העולם והוא פוקד עון
 אבות וגו' בזמן שהם מסורגים הא כיצד רשע בן רשע:
 לשונאי. אם הבנים שוגאי יכול כשם שמדת פרעניות
 לד' דורות כך מדה טובה לד' דורות ת"ל ועושה חסד
 לאלפים אי לאלפים שומע אני מיטעו אלפים שנים ת"ל
 לאלף

השמרו לכם עלות צהר ושולמים הם ברנליהם אבל על
 זה שאמרת פן יהרסו לראות אינן שולמים בעיניהם
 ויהא להם פתחון פה לומר רזוננו לראות את מלכנו
 אמר לו יפה אמרת לך רד וגו' כלומר אין אני מענישם
 רק על העלייה היינו דכתיב אל יהרסו לעלות: ואהרן
 עמך. מוך הגבול ממש שהרי אחת עמיד לפרש להם
 מלא יהיה לך ואליך. דבר אחר לך רד שלא יאמרו
 הבהגים והעם הרי אהרן בכלל כל האזרחות כשאר
 העם עכשו כשיראו אחת ואהרן עולים יאמרו שמונת
 לעלות צהר לך רד ואמור להם שלא נתן רשות רק לך
 ולאהרן: (בה) ויאמר אליהם. שלא נתן רשות רק
 לו ולאהרן:

ב (א) וידבר אליהם את כל הדברים האלה. כביכול
 כאדם המסדר בלבו דברים כדי לתארם לאחרים
 כך וידבר בינו לבין עממו ואח"כ לומר לישראל: אכני
 ה' אליהו. זש"ה או ראה ויספרה הכינה וגם חקרה
 ויאמר לאדם וגו' למדתך תורה דרך ארץ אם שהיה בן
 תורה שלא תהא רוחך גסה עליך לומר דבר לפני
 הנבזר עד שתפשוט אותו בינך לבין עממך ז' או ג'
 פעמים כשעם ברבי עקיבא שקראו החזן בבית הכנסת
 לקרוא בתורה ולא רצה לעלות אמרו לו תלמידיו ר'
 לא כך למדתו כי היא חייך ולאורך ייך ולמה מענת
 לעלות אמר להם העבודה לא נמנעתי לעלות אלא לפי
 שלא סדרתי הפרשה ביני לבין עממי ז' או ג' פעמים
 שאין אדם ראוי לומר דבר לפני הנבזר עד שפשוט
 אותה בינו לבין עממו שחיס או שלש פעמים: את כל
 הדברים האלה. פרש"י מלמד שאמר הקב"ה את כל
 הדברות בדבור אחד מה שאי אפשר לו לאדם לומר כן
 אם כן מה ת"ל עוד אכני ולא יהיה לך מלמד שחזר
 ופירש כל דבור ודבור בפני עממו פי' א"כ שהקב"ה
 אמר כל עשרת הדברות מה ת"ל עוד אכני ולא יהיה
 לך כלומר חסני מה נשנו ומשני מלמד שחזר ופי' על
 כל דבור וכו' כלומר בהחלה אמרן הקב"ה צבת אחת
 ובדבור אחד ולא שינוס ישראל ומה שעשנו מלמד
 שחזר המפרש ופי' כל דבור ודבור בפני עממו כפי
 שינוס ישראל אכני ולא יהיה לך חזר ופי' הקב"ה ולא
 היה להם יכולת לסבול ולשמע מפיו יותר כד"א דבר
 אחת עממו וגשמעה ואל ידבר עמנו אלהים פן נמות
 וכן אמרו רבותינו אכני ולא יהיה לך מפי הגבורה
 שמענום ובה משה וחזר ופי' משם ואיך כל דבור ודבור
 בפני עממו וגרואין הדברים שהרי מליצת דברות אכני
 ולא יהיה לך משמע כאדם המדבר על עממו והשאר
 כאדם המדבר על אחרים דכתיב לא תשא את שם ה'
 אלהיך ולא כתיב את שמי כי שמי ימים עשה ה' ולא
 כתיב עשיתי וכן השאר ומה שפרש"י מלמד שחזר ופי'
 קאי שהקב"ה וקאי אמה פי' כל אחד ואחד חזר ופירש
 חלקו מהדברות כמו שפי': (ב) אכני ה' אליהו. אמר
 רבי לוי נראה להם הקב"ה לישראל כמו איקונין שיש
 לה פנים לכל זך ואלף בני אדם מביטים בה והיא
 מצננת כולן כך הקב"ה כשהיה מדבר כל אחד ואחד
 וישראל אומר עמי הוא מדבר אכני ה' אליהם אין
 נהיב אלא אליהו למה לפי שהיה מדבר עם כל אחד

אלף דור דורים לאין מספר ולאין חקר: (ו) לאוהבי-
 הם החסידים: ולשומרי מצותי. הם הנדיקים: (ז) לא
 תשא את שם. מאחר שלא רצית שום תמונה אין
 יכולת לישבע רק בשמו ואע"פ כן לא תשא לשוא כי
 לא ינקה אבל הגזול והחמום יכול לנקות עצמו זה נתן
 להשבין וזה לא נתן להשבין: לשוא. למנס כהרגומו
 אל תרגיל עמך לישא את שמו בנחם אפי' באמת
 שמחוק הרגילות הבא לישא את שמו לשקר ואז לא
 תנקה כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא
 ולשקר: (ח) זכור את יום השבת. כיון שזמן טעם
 לזכירתו של שבת יומר משאר דברות כדכתיב כי שבת
 ימים וגו' לפי שכל הדברות חייב אדם לשמורם משקול
 הדעה לבד משבת ונפל בו דבור שאין לשון זכירה
 משמש להבא אלא לשעבר ובמשנה תורה שזמן טעם
 לשמירה שבת למשן. יתור וגו' נופל בו לשון שמירה.
 ד"א זכור את יום השבת שנתתי לך במרה לפי' נופל
 בו לשון זכירה. ד"א זכור את יום השבת בכל יום
 זכרתו אי זה יום הוא מהשבוע שנתמית לקדשו וכל
 זה בשביל שחשומר את יום השביעי ולשון הזכירה כולל
 גם השמירה שהרי כשלאמר זכור הבית כל השומעים
 כי פי' כמו שמור וכאלו נאמרו זכור אתה כאלו פרש"י
 זכור ושמור בדבור אחד נאמרו וכו' וה"ל היכי דמי
 זכור ושמור למחלליה מות יומת וזיום השבת שני כבשים
 אלא י"ל זכור היינו מצות עשה ושמור היינו מצות לא
 תעשה כמו ששנו רבותינו כל מקום שנאמר השמר פן
 ואל אינו אלא לא תעשה וזו לומר ששנים חייבות בקדושת
 היום דבר חורה שכל שישנו בשמור ישנו בזכור:
 (ט) ועשית כל מלאכהך. הרבה ממלאכהך דוגמא את
 כל מגפותי: (י) שבת לה' אלהיך. ולא לך כלומר שב
 ויסביל מכל מלאכה וטורח: לא תעשה כל מלאכה.
 שום מלאכה דוגמא וכל תמונה כל אלמנה ויתום:
 ועבדך ואמחך. מה שלא פירש כאן מפני מה שזבחין
 עבד וזממה חור ופירש במשנה חורה בעבד שתזכור
 שהיית עבד בתמרים כמחור ויסקד: (יא) כי ששת ימים
 עשה. ששה פני אויר חללו של עולם נבראו בששת
 ימים כי ששת ימים עשה את המים וגו' מה נזתר לך
 הרי הכל בכלל פסוק זה מעיד עליו: וישבות זיום
 השביעי. שלא עשה בו מלאכה: (יב) כבד את אביך.
 ונאמר כבד את ה' מהויך נאמר אביו ואמו תיראו
 ונאמר את ה' אלהיך תירא נאמר מקלל אביו ואמו מות
 יומת ונאמר כי יקלל אלהיו וכשא חסאו ללמד שהק"ש
 הקב"ה ענינם לענינו אבל אי אפשר לומר מכה כלפי
 מעלה וכן דיון ששלתן שוחטין בו: אשך ה' אלהיך
 וחתן לך. שלא טורנוכברופום הרשע לרבי עקיבא מפני
 מה שמו של הקב"ה נזכר בחמש דברות הראשונות ואינו
 נזכר בחמש דברות האחרונות הלך לו ר' עקיבא לפלטרין
 של טורנוכברופום והראה לו את רומחו חזר והלך
 לפרקלין שלו והראה לו שם את מגינו חזר והלך
 לקלמרין שלו והראה לו שם את שריגו וכלי זיינו חזר
 והולכו לבית הכסא שלו אמר לו מפני מה לא נחת
 כאן כלי זייך אמר לו מפני שהוא גנאי לי להניחם
 במקום הטנופה אמר לו רבי עקיבא כך בדברות
 הראשונות אין שם אלא דרך כבוד ולכך נכתב שם שמו

דבר שאינו נראה אבל ידוע שכן הוא נופל לומר
 זו לשון ראייה כמו ראה זה מנאחתי אמרה קהלת וירא
 העם כי בושם משה : (טז) דבר אהה עמנו וגשמה .
 כתייראו מן הקולות והברקים : (יט) אתם ראייתם כי מן
 השמים דברתי עמכם ולא מן הארץ ואעפ"כ לא ראייתם
 דמות כבודי וכן הוא אומר כי לא ראייתם כל המונה
 ביום דבר ה' וגו' ומאחר שכן הוא אין לכם לעשות
 אתי אלהי כסף ואלהי זהב משום המונה שבעולם לומר
 זה דמות מראה הכבוד : (כ) לא העשון אתי . עם
 יראתי למעלה הזכיר לך וכאן אתי וא"ת הואיל ומלווה
 אני שלא לעשות תמונת כל סמל היאך אעבדנו תלמוד
 לומר מוצח אדמה מוצח נחשה נבזז לוחות מלא אדמה*)
 העשה לי וזכנת עליי זו היא העבודה : (כא) מוצח
 אדמה : שלא יוכלו לעשות יצורי פסלים וזבחת עליו
 כנגדו : את עולותיו ואת שלמים . עולה בצפון שלמים
 בדרום מחצי המזרח ולצפון בצפון ומחצי המזרח ולדרום
 בדרום ואין לי אלא צפון המזבח שהוא כשר לעבודה
 שאר כל הצפון מניין תלמוד לומר ושחט את הכבש במקום
 אשר ישחט את החטאת ואת העולה שאין תלמוד לומר
 במקום הקדש ומה ת"ל במקום הקדש להכשיר כל דוח
 צפוניות : וזבחת עליו . כנגדו אפי' אישראל קאי דהא
 קים לן שמיטה כשרה צור ומקבלה ואילך מנות כהונה
 ועוד במסכת יומא בפרק ראשון משמע שזר קרב לגבי
 מוצח ובמסכת סוכה מצינו שהיו זוקפין את הערבה
 בצד המזבח ומשם נוספין אותה כל העם וסובדין את
 המוצח משמע שזר קרב לגבי המוצח : בכל המקום .
 לפי ששרתה שכינה בצמה מקומות כגון גלגל נוב בצפון
 סילה ירושלים ושינוי לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך
 קצרה לפי' לא הזכיר בכל המורה שם מצור רק בסחם
 אל המקום : (כב) ואם מוצח אבנים . פרש"י כל אם
 שנתורה רשות מוץ משלשה וכו' ואין להקשות מואם
 כופר יושח עליו שאינו אלא לפי הנוהל לכשיהיה הדבר :
 ואם מוצח אבנים . ואף אם תרצה לעשות לי מוצח
 תצנהו אבנים שלמות מטעם זה : לא תצנה אההן גזית .
 שהסתחין רגילין לעשות יצורים בצבני גזית ואפילו בלא
 צרול שהפניניה פוסלת בכל דבר כדכתיב אבנים שלמות
 תבנה : כי הרבך . אם חרבך הנפה עליה ותחלליה
 צניגיה בעלמא שסחם הדב מצרול והברזל פוסל
 צניגיה כדכתיב לא תניף עליהם צרול כך שנו רבותינו
 צמסכת מדות : ותחלליה . עונה שמענו אזהרה לא
 שמענו ת"ל לא הזכיר לעוהם צרול : (כג) ולא תעלה
 צמעלות על מוצחי' עליו אי אתה פוסע פסיעה ימירה
 רק גודל בצד עקב ועקב בצד גודל אבל אי אתה פוסע
 פסיעה ימירה בהיכל ובקדשי הקדשים :

אלה דברי הברית דפרשת תבא ופיואל בהם שהרי לא
 שייך לפרש בהם כך משום דמתן סליק עיניאל : ואלה
 המשפטים . אמר רבי אבהו אמר רבי יוסי בן זמרא
 כל מקום שנאמר אלה פסל את הראשונים ואלה מוסיף
 על הראשונים שנא' שם שם לו חק ומשפט : המשפטים .
 למעלה הורה להם סדר יראתם מאן ואילך מורה להם
 סדר הדינים . ד"א למעלה כתב האזהרות לא תרצה
 לא תנאף וכו' ולא פי' העונשים אם יעבור איש עליהם
 חזר ופירש מה עונשן מה שפרש"י כאן למה נסמכה
 פרשת דינין לפרשת מוצח מלמדנו שאין כאן מקומה
 של פרשת דינין וכי מעיינת בענין ספיר הסגרה נותנת
 שכל הפרשה מבי תקהה עד ושם שנים חזרע וכללה
 בפרשת צהר ועל זה פרש"י ואלה מוסיף על הראשונים
 כלומר על הדינין הכתובים בפרשת צהר : לפניהם .
 פרש"י ולא לפני כענינים ואפילו הם מומחין אבל אם
 דמוהו ישראל בתחלה ולא זייח דינא מותר לכופו על
 ידי כענינים עד שיעשה מה שדייני ישראל פסקו עליו :
 (ב) כי תקנה עבד . נסמכה פרשה זו תחלה כאן לפי
 שפדאם מהיות עבדים וזה להם שלא לשעבד איש
 באלויו בפרך ולדורות אלא שם שנים : כי תקנה .
 פרש"י מיד ב"ד שמכרוהו בגנבתו או אינו אלא במוכר
 עגמו מפני דוחקו אבל מכרוהו ב"ד לא יא' בשש וא"ת
 איך יכול לומר שמכרוהו ב"ד לא יא' בשש והא כתיב
 כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה ועבדך שש שנים
 וכי ימכר היינו ע"י אחרים משמע שבית דין מכרוהו
 בגנבתו אלא במכילתא דריש ליה הכי כי תקנה מיד
 ב"ד שמכרוהו בגנבתו וזה אני אומר שש שנים יעבוד
 ואפילו הכן ועליו כל הדינין הכתובים בפרשה זו ומה
 אני מקיים ועבדך שש שנים לא לבן ולא לאח או כי
 תקנה אינו אלא במוכר עגמו מחמת דוחקו וכיון שמכר
 עגמו מרצונו עובד הבן ועליו כל הדינין הכתובים כאן
 אבל מכרוהו ב"ד בגנבתו שנמכר בעל כרחו אין ביד
 רבו למסור לו ספחה כעניית בע"כ ואינו עובד אפילו
 הבן ולעולם יוא' בשש כשהוא אומר כי ימוך אחיך עמך
 וגו' הרי מוכר עגמו אמור ומסכרע עובד את הבן הרי
 דמהיכן מיתי מיעוש לומר דאינו עובד את הבן הרי
 קרא דועבדך כתיב גבי מכרוהו ב"ד שעובד את הבן כאן
 פרש"י כשהוא אומר כי ימוך אחיך וגמכר לך הרי מוכר
 עגמו וכו' וא"ת ומוכר עגמו גופיה מנא לן דיואל בשש
 אלא יליף ליה מג"ש דשכיר שכי' שבהר מה משנה
 שכר שכיר האמור במכרוהו ב"ד כדכתיב כי ימכר לך
 אחיך העברי או העבריה ועבדך שש שנים אף כשכיר
 כחושב האמור במוכר עגמו יוא' בשש : שש שנים
 יעבוד . רמז לשש מלכויות ששעבדו בישראל מצרים אשר
 בצל מדי יון אדום משם ואילך ובשביעית יא' לחפשי :
 יעבוד . כענין שהוא רגיל לעבוד ולא עבודה עבד
 ועבודה פרך כדמוכחי קרלי במקום אחר : ובשביעית .
 בתחלתה שביעית למכר ולא לשמטה שהרי לא מצינו
 יאיאה לעבד עברי רק ביובל וכתוב שש שנים יעבוד :
 יא' לחפשי . הרי אמרתי אשר הוצאתיך מארץ מצרים
 מבית עבדים והם בידי ואינך רשאי למכור עמך
 כדכתיב כי לי בני ישראל עבדים וגו' ושמי קאדם
 לשפר .

שלימא סדרא דפרשת יתרו

פרשת משפטים

בא (א) ואלה המשפטים . פרש"י כל מקום שנא'
 אלה פסל את הראשונים כלומר
 אלו ולא את הראשונים ואל תשיבי אלה המצות דפרשת
 בחקותי ודפרשת משעי אלה החוקים דפרשת ממות
 *) אגלי ציל אלא מאדמה העשה וכו' וכן נראה מרש"י